

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Om Mennesket i Verden

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Om Mennesket i Verden", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University, s. 118. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1817_306_10-txt-shoot-idm99.pdf (tilgået 18. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Om Mennesket i Verden.

How complicate, how wonderful is man!
How passing wonder he who made him such!
Who centred on our make such strange extremes
From different natures marvellously mix'd!
Connection exquisite of distant worlds,
Midway from nothing to the deity!
A beam ethereal, sully'd and absórp'd!
Though sully'd and dishonour'd, still divine!
Dim miniature of greatness absolute.
A worm! a god! - - - -
O what a miracle to man is man!
Young's night-thoughts.

At Mennesket er sig selv en *Gaade*, det indrømmede og udraabde alle Oldtidens Vise, og det var egenlig først det attende Aarhundredes Grublere, der indbildte sig at have løst Gaaden og *begrebet Mennesket*; men at de heri toge mærkelig Feil, behøver egenlig intet andet Beviis, end det de have *skiænket os*, ved at paastaae hvad de ikke kunde bevise. Vi have desuden seet, at kun det *fuldendte* Menneske kan fuldelig og klart begribe sig selv, og at det kun er gennem Historien vi baade kan lære at kiende Menneske-Gaaden i sin hele Dybde og 119Vidde, samt at begribe saameget deraf, som *Tiden har viist*, som gennem Tidens Løb har løst og forklaret sig selv. Heraf følger da øiensynlig, at om ogsaa en enkelt Mand eller Tidsalder kunde begribe sig selv, saa var *Mennesket* dog dermed ingenlunde begrebet, men det var meget mere et unægteligt Beviis paa, at den Mand eller Tid havde forloret det Høieste og Dybeste, det egenlig Gaadefulde i Mennesket, thi det er unægtelig hans Forhold til det Usynlige, hans Sammenhæng med Fortid og Fremtid, hans Længsler og Anelser, hans Frygt og Haab, som overstige Sandsernes Kiende og overskride Tidens Grændser. At betragte sig selv saaledes *uafhængig* af det Usynlige, det veed vi gaaer ikke an, undtagen i en dyrisk Dorskhed eller tankeløs Ruus, naar Legemet behersker eller overvælder Sjælen, forrykker eller opluger Selv-Bevidstheden; i ingen anden Tilstand kan vi betragte os selv som uafhængige af det Usynlige, thi var ogsaa al Længsel derefter udslukt, al Anelse henveiret, Samvittigheden dræbt, Frygten og Haabet opløste i Ligegyldighed, saa stod det dog unægteligt for os at vi *ere fødte* og at vi *skal døe*, at vort Liv i Verden er *timeligt*, begyndes og endes i det *Usynlige* og *Ubekiendte*. Men, saa vist som dette er, ligesaa vist er det, at dybt, hartad ubegribelig 120dybt er Mennesket nedsunket, og det er hardtad bogstavelig kun Mælet der skiller ham fra det umælende Dyr, naar han mener at have begrebet sig selv, eller dog hvad der ligger ham paa Hjerte, uden at begribe sin *Undfangelse* og *Død*, sin timelige Begyndelse og Ende. Visselig, det synes da ikke man behøver at være Christen, men kun at være et tænkende, følende Menneske-Barn, for at grue over den Blindhed, Dorskhed og Ligegyldighed, der gennem det forløbne Aarhundrede fik Overhaand trindt i Europa, og for at føle glødende Harme over de blinde Veiledere, der bortledte Slægten fra Bekymring for det Evige, for Løsningen af den store Gaade, hvori vi med Nødvendighed ere alle indsluttede, hvis Opløsning vi umelig kan undgaae, men i det Høieste kun glemme, til en usynlig Haand beviser os sin Overmagt og kraftige Nærværelse ved at overhugge Baandet, der knytter *os selv*, det Vidunderlige som tænkte og følte, til sit Redskab og sin Boelig, overhugger Baandet, lader Støvet blive til Støv, og fører os, det som oplivede og bevægede Støvet - *hvorhen!* Hvor banker et Menneske-Hierte i Støvet, som har annammet et dybt, uudsletteligt Indtryk af dette *Hvorhen*, af det store Gaadeord, hvortil al Menneske-Tanke maae samle sig, og for hvilket den maae standse og forstumme, 121hvem følte det og maae ikke ønske, med alle Sandheds Vaaben, med Torden og Lynild, med Grunde og Latter at bekæmpe Trolden, som med Koglen forblinder de *Dødeliges* Øie, saa det seer ikke efter Maalet og Enden; som inddysser Hjertet i Sandsernes Vugge, saa det glemmer sig selv, glemmer sine dybeste Længsler og sine vigtigste Spørgsmaal, Spørgsmaal som giælde Alt, giælde evig *Liv eller Død!* Maa ikke hver saadan Mand af al sin Formue stræbe at vække Slægten af den ligegyldige Dorskhed, hvori den nedsank, at vække fornemmelig dem, der ere skabte og skikkede til at tænke og lyse og tale for Mængden! Det troer i det Ringeste jeg, og medens derfor den Pen hviler og den Tunge tier, som jeg, saa synes det, har ført og rørt omsonst, da kalder jeg det Pligt at prøve, om Øiet er ligesaa blindt for Mennesket, dets Vilkaar og Trang, som for dets *Frelser*, om Øret er ligesaa døvt for den Sandheds-Røst der lyder over Gravene og *gienlyder* i vort Inderste, som for den der nedtoner fra Oven og hensmelter Sandheds Torden-Mæle i Kiærligheds livsalige Fugle-Kvad og Harpe-Klang;

prøve om Kogleriet indsneeg sig eller paakaldtes, om der kun i en ubevogtet, søvning Time groede Hinder over Øiet, eller om Haanden selv har med Forsæt knyttet Bindselet; om Hjertet fat122tede *dødeligt Had* til Lyset, eller lod sig kun af Egensindighed og Giøglelys forlede til at give efter for det indbrydende Mørke, og gruer endnu mangan Gang, sukker endnu stundum efter Lys, og føler tit beklemt den tunge Vægt af Mørkets Lænker. Det sidste tør jeg haabe i det mindste om hvert et Hjerter, som er dansk af Rod og Byrd, thi Gru for Mørket indvendig som udvendig, selv naar Lyst til Mørkheds lid er stærk, en saadan Gru og en veemodig Higen efter Lys, der baade kan beskinne Guld og grønne Skove, og giennemvarme, giennemgløde; en saadan Banghed for at gaae i Mørket, Lyst til det Straalende og til at bade sig i Solen, dem fandt jeg i mit Hjerter selv da Mørket meest omspændte mig og var mig kiærest, dem synes jeg at skue eller skimte overalt paa den Markvei og Skovstie, det danske Folk i fordum Tid betraadte. Vel veed jeg, det var ikke blot i Legemets Verden, at Jord-Gierrighed uden Medynk fældte de favre skyggefulde Bøge og glemde bag Ploven Frygten for Mørket, ikke blot der at Fortids Minde-Stene sprængdes til Broelag, og til Giærder om Øieblikkets *Føde-Land*, ikke blot der, man aflagde saamangen Markvei og snever Kirkestie, og lærde at hielpe sig med brede, brolagde Lande-Veie; ikke blot der, man trøstede sig over Savnet af So123lens Lys og Varme, med selvgjort Skin og Hede inden *Pinde-Hyttens* fire Vægge; jeg veed det alt, og alt for godt desværre! men jeg veed og, at Stormens Tuden over øde Vange og Havets Brusen under nøgne Kyster er nok saa frygtelig som Skovens Skygger, at Bøgen med sin Mai og Nattergal dog savnes mangengang, naar den er borte, og Solen med sin klare, varme Straale, naar Vintren strænges alt som Dagen længes, naar Ild og Lys gaae ud om Midnats-Tide, naar Fjer og Duun kan ikke længer varme de gamle, frosne Lemmer. Jeg veed det vist, at trindt paa Marken sukker mangt et Hjerter dog i Løn, og efterhiger sine Barne-Minder, de gamle Dage, med de favre Bøge og med de lange, milde Sommere, som gamle Folk end veed at tale om. Ja, det er vist for mig, at hine Ængstelser og hine Længsler opvaagne end engang i Danmarks Hjerter, og da skal det dog vist fornemme, at de have andensteds hjemme end i Amme Stuen og i Barne-Dagene, og at det maae trodse Sandhed for at jage dem paa Flugt. At virke efter Evne til denne Vaagning og Erfaring, var min Agt med de forrige Afhandlinger, og er det ei mindre med denne, der paa Grændse-Skiellet af de almindelige Betragtninger over sand Vidskabs Maal og Betingelser, og de særdeles over enkelte Stykker, 124skulde end mere befæste hvad der ligger bag os, og beskytte os paa den videre Vandring, ved at fremstille et Billede af Mennesket i Verden, som vi ikke kan nægte er tro og træffende, uagtet det indeholder saare meget som vi ei begribe, men som dog umulig kan være os ligegyldigt, naar vi ikke, letsindig og uforsvarlig, vil frasige os det Adelskab vi arvede efter høilovlige Fædre, hvormed vi staae og falde, og som de ufødte Slægter have Ret til at kræve som historisk Arvegods. Maatte det nu kun lykkes mig at give denne vigtige Betragtning al den Bestemthed, Fynd og Klarhed, som den, efter Tidens og mine Vilkaar, kan modtage, da tør jeg haabe, at ingen sandhedskiærlig Læser skal fortryde den Agtsomhed jeg maae udbede mig.

Dog er det maaskee ikke af Veien at anmærke, at Læseren ikke maae vente her at see Menneske-Gaaden løst, men kun at see den fremstillet, saavidt muligt, i sin hele Vidunderlighed. *Hvor* jeg finder Løsningen, veed man, og at den paa naturlig Maade i det snarest først ved Dagenes Ende kan løses, er Noget som jeg baade forud har stræbt at vise, og som man ogsaa her vil see stadfæstet.

Naar vi sige: *Mennesket i Verden*, da nævne vi en dobbelt vidunderlig Ting, thi hvad er 125Verden? hvad er Tid? hvad er Rum? Man har sagt at Tid og Rum vare kun til i den menneskelige Forestilling, men noget mere bagvendt kunde man ikke lettelig sige, thi hvis saa var, da kunde Tiden og Rummet umulig *indskrænke* os, og Mennesket maatte være af sig selv, være sig selv bevidst som evig; er nu derimod Mennesket *blevet til*, da var Tiden førend han, thi kun i Tiden kan noget blive til, fremkomme, udvikles, skabes; Tidens og Verdens *Virkelighed* bliver Eet og det Samme, og lader sig ikke nægte med mindre vi vil nægte deres Virkning paa os, hvorved vi nægtede vor Bevidsthed. Et ganske andet Spørgsmaal er det, hvorvidt Tiden og Verden er noget i sig selv, hvorvidt de ere *selvstændige*, og det maae vi ligefrem benægte, thi det Timelige er kun Noget i og ved det Evige, som dets Aabenbarelse, har kun en laant Virkelighed, da det hverken er Aarsagen til sig selv eller indeholder den i sig, men er kun *virkelig*, som en Virkning, hvis Virksomhed ophører, saasnart Aarsagen ei længere vil være virksom paa denne Maade. Ligesom nu i den synlige Verden Lyset behersker Tiden, saa den kun har sin Virksomhed i Lysets Strid med Mørket, saaledes har Tiden i Aande-Riget kun sin Virkelighed i Kampen mellem det aandige Lys og Mørke: 126mellem *Sandhed og Løgn*, og fra dette Stade see vi klart, at Tiden maa selv være timelig, maa have begyndt og maa skulle endes, thi Løgneren maa have begyndt og maa skulle endes, da den er et Frafald fra Sandheden, som maae koste dens Ophavsmand al forlenet Kraft, og med Kraftens fulde Tab ophører nødvendig Striden, da Strid unægtelig er en modsat Virksomhed, der forudsætter *modsatte Kræfter*, eller Kræfter som anvendes af modsatte Villier. Ogsaa fra en anden Side kan vi overbevise os om at Tiden maa ophøre med Modsætningen, eller bestemtere, at den er ikke andet end *Forholdet* mellem virksomme Modsætninger, thi uden Forandring er ingen Tid, og Eenheden i sig selv er uforanderlig, kun naar der er en stridig Dobbeltthed, en Dobbeltthed som ikke er Eet i Aanden, og hvis ene Enkelthed derfor maae udtømmes, kun da er der Forandring og Tid, saasnart det er skeet, saasnart alt Virkeligt er Eet, da ophører nødvendig al Forandring og Tid. Er nu Tiden det stridige Forhold mellem virkelige Modsætninger, mellem Sandhed og Løgn, saa følger heraf, at Tiden er en virkelig Forestilling i den *selvstændige* Sandhed: Sandhedens Forestilling af sit Forhold til den gienstridige Løgn, og, efter Aabenbaringen, Sønnens Forestilling af sit Forhold til Djævelen som Løgnerens 127Fader. Denne Sandhedens Forestilling af sit Forhold til Løgneren, er netop hans eget Billede, thi hiint Forhold udgjør hans Personlighed, der lige saavist er *timelig*, som Striden er det, og nu maae vi vel overraskes ved pludselig at see os paa

Stadet hvorfra vi gik ud, thi dermed begyndte vi, at Mennesket er den selvstændige Sandheds timelige Billede, og nu see vi, at Mennesket altsaa udtrykker Sandhedens virkelige Forestilling af sin Selvstændighed, eller af sit Forhold til Løgnen, og at det altsaa ganske rigtig er i *Mennesket* Tiden har sin aandige Virkelighed; men, vel at mærke! i Mennesket, *som Sandhedens Billede*, altsaa i Sandhedens, *ikke i Menneskets Forestilling*.

Hvad nu *Rummet* angaaer, da er, som sagt, dets Virkelighed for Mennesket klart af dets Virkning paa ham, thi det *indskrænker* ham i *Omfang* som Tiden i *Alder*, og hvad der indskrænker Sandhedens Billede, maa nødvendig være virkeligt i Sandhedens Forestilling, thi ellers indskrænkedes hans Forestilling: *Mennesket*, af *ingen Ting*, Sandheden af Løgnen, hvilket er saa umuligt, som at et Intet skulde kunne indslutte og indskrænke Alt. Klarere bliver dette vel imidlertid, naar vi betænke *hvad Rummet er*, thi 128er det, som man vel maa indrømme, *Betingelsen* for al Indskrænkning og Udvidelse, for alt *Maal* i Sandse-Kredsen, da udgjør det upaatvivlelig *Forholdet mellem Lys og Mørke*, et Forhold der maa være ligesaa virkeligt, som det mellem Sandhed og Løgn, hvis synlige og sandselige γ : *verdslige* Side det jo netop er. Lyset er Sandhedens, Mørket er Løgnens Legeme, i Lyset er ingen Indskrænkning, og i Mørket *erkiendes* den ikke, kun i Forholdet kommer den tilsyne. Mørket er *Rummet i sig selv*, ligesom Løgnen er *Tiden i sig selv*, og begge Dele ere *Intet i sig selv*, men de have en *endelig Virkelighed* i deres stridige Forhold til Lyset og Sandheden, i Følgen af deres Skilsmisse, som er en Kamp, hvori Sandhed og Lys indtage hvad Løgn og Mørke har anmasset sig, en Kamp, hvis første Oprin var Verdens Skabelse, og det andet er Menneske-Livet, det første var Mørkets, det andet skal blive Løgnens Undergang. Da Sandheden skabte Verden, aabenbarede han sin *Kraft*, og da han skabte Mennesket i sit Billede, *sig selv* baade i Tiden og i Rummet, i et endeligt og timeligt *Øiemeed*, og i dette Øiemeed har Tid og Rum, med Alt hvad de indslutte, deres Virkelighed, og ere de virkelige i Sandhedens Øine, da ere de og *sandfærdig*, 129og, forsaavidt de kan gjøre sig en Forestilling derom, ikke blot sandselig, men sandelig og aandig til, og det ere de i *Mennesket*, thi i ham er Sandhedens Forestilling af Tid og Rum forbundet til fælleds Forklaring i Sandhed. Heraf opstod for Mennesket et tredobbelt Forhold: til Tiden, til Rummet og til den levende, skabende Sandhed, men som man let seer, udgjorde alle tre eet, nemlig: *Skabnings Forholdet*, da Skabelsen unægtelig var *Grunden* til hans hele Tilværelse, og den Begivenhed, hvorved der *aandedes Liv* i alle hans Forhold, men at Mennesket havde et *underordnet* Forhold til Tid og Rum som man vel maa kalde hans *sandselige* Forhold, det er ogsaa ligefrem, thi han skabdes i Tiden og Rummet, og *dannedes* af *Støv*, igiennem hvilket han stod i Forhold baade til Tingene i Verden og til Mørket og Løgnen, af hvis Lænker hans *Støv*, med hele Jorden, var ved Sandheds Kraft formedelst Lyset udfriet. Mennesket havde altsaa nødvendig et Forhold til Tiden og Rummet i *sig selv* γ : Løgnen og Mørket, men et fiendtligt Forhold, der skulde endes med en Seier, hvorved *Støvet* forklaredes i Lys og Lyset i Sandhed, medens Løgnens og Mørkets Virksomhed derved ophørde, og tabde 130sig i en uendelig Afmagt. En temmelig klar Forestilling kan vi nu erholde om Mennesket og hans Bestemmelse, naar vi lægge til, at Løgnen er en Fornægtelse af Sandhed, at Løgnen forudsætter en Løgner, en Aand, der forandrer sig selv, vil frembringe en i sig selv virkelig, ved og *for sig selv* bestaaende Tid, som er umuligt, men frembringer dog en virkelig Tid i Forhold til sig; fremdeles: at denne Forandring er nødvendig et *Fald*, et *Udfald* fra Evigheden, hvori den vilde gjøre et *Indgreb*, en Uddrivelse af Sandhed hvori den vilde gjøre Oprør, en Udstødelse af Lyset som den vilde røve γ : en Fængsel i Tid og Rum med Mørkets Lænker; endelig, at Intet som er af Sandhed kan fortages, Selv-Bevidstheden γ : Sjælen deri kan falde, men falder derved i en Foranderlighed der ender sig ved Død γ : Skilsmisse fra hvad den vilde være uafhængig i, fra sin Kraft og sit Redskab; thi naar vi betænke disse Ting, da finde vi at Tiden i sin Virkelighed kun er den Forandring, hvorved Skilsmisse-Dommen mellem en falden Aand γ : en fortabt Sjæl - *Grund-Løgneren* - og hans Forlening af Kraft og Redskab udføres, hvilket da skeer, naar de i en fornyet Selv-Bevidsthed, i en ny Sjæl forenes med Sandheden, og til denne ny Sjæl skabdes Mennesket, nødvendig udsat for Fri131stelse af Løgneren, hvis Arving han skulde evindeligt være, om han udholdt Kampen og fuldendte Løbet, tilegnede sig Arven som Sandheds Fuldmægtig, og forenede den i sig med ham. Alt hvad Sandheden havde skabt var saare godt, Skabningens Selv-Bevidsthed γ : Lyset i Mennesket, Sjælen, Fornuften i ham var ogsaa god, saalænge den lod sig beherske af Sandheds Aand, men kunde, som enhver *underordnet* Selv-Bevidsthed, fristes af sig selv til Oprør, Tragten efter Selvstændighed udenfor Sandheden, og maatte fristes γ : anfægtes af Løgnens Aand der paastod en saadan.

Dog, det er vel paa Tide at afbryde Rækken af disse Betragtninger, der sagtens vil forekomme de fleste fremmede og dunkle, mange aldeles ugrundede, men saameget maatte jeg for det følgende Skyld forudskikke, da jeg umulig kan tale om Mennesket i Erfaringen uden Hensyn paa hvad der er mig Vished om hans Oprindelse og Bestemmelse, og en kort Betragtning heraf maatte jeg da forudskikke for at forstaaes. Om jeg nu i Beskrivelsen af Mennesket i Erfaringen anfører noget Falsk, eller fortier noget Sandt, for at fremgiøgle Skin af Overeensstemmelse, bliver det Læserens Sag at agte paa, men finder han ikke det, da tør jeg ogsaa haabe, han til 132Slutning vil atter opmærksom dvæle et Øieblik med mig, ved hine Betragtninger, der umulig kan stemme overeens med Erfaringen uden i Grunden at være sande; i *Grunden* siger jeg, thi jeg har alt for godt følt Vanskeligheden i, om slige Ting at udtrykke sig nøiagtig og bestemt, til at jeg kan troe det er mere end saare ufuldkomment og forholdsmæssigt lykkedes mig. Endnu flere Grunde have bevæget mig til at give hine Betragtninger en vis Udførlighed, en af dem er den Indsigt, at enten skal man lade Tid og Rum staae ved sit Værd, eller man maa stræbe at forfølge dem til deres dunkle Udspring, thi bliver man staaende paa Halvveien, forvirrer man sin hele Tankegang; en anden Grund er den, at jeg burde tage

Hensyn baade paa de Faae der troe Bibelen ordret, hvem Foranførte, naar de ere vante til at tænke og fristede til at tvivle, vil fornøie, og paa de nu ikke længer saa faa, der kiende noget til Natur-Philosophien, thi de vil let forstaae mig, og elske de Sandhed, vil de glædes ved de Glimt, der kaste Lys paa det Vilderede, hvori hiin Philosophie indgjøgl sig og sine Dyrkere.

Saaledes som vi finde Mennesket i Historien, og vor egen Erfaring, finde vi ham indviklet i mangehaande Forholde, af hvilke en stor Mængde 133lader sig drive og boltre giennem Verden, medens endeel hvile i Troen paa det ene nødvendige og enkelte grunde paa det Hele. Til de sidste er det vi her skulle slutte os, og kan vi end ikke sige, at de have udvalgt den bedste Deel, maae vi dog indrømme, at de følge en Middelvei som først paa en vis Punkt deler sig til begge Sider, og *dertil* kan vi uden Fare følges med dem, naar vi have Sandheds-Kiærlighed i Hjertet; ja vi leve i Tider, da i det mindste faa Boglærde, der vil paa det Rene med sig selv, kan undgaae den aldeles, i en Tid nemlig, da Troen, selv hvor den findes, gjerne er saa svag, at den ei tør trodse Tvivlene, før den lærer at indsee deres Ubetydelighed ved Løsningen af nogle der syndes svarest. Vel er det saa, at ved hvert Skridt paa Erkiendelsens Vei opstaae ny, og derfor som det synes, stærkere Tvivl, men den der eengang med ærlig Veemod stod for Bjerge, han holdt for uoverkommelige, og saae dem synke i Støv for Lyset, vil siden aldrig, uden egen Brøde, glemme at de Bjerge der siden optaarne sig for ham, ere kun et Støvgran i hans eget Øie, der hindrer ham fra at see Lyset, der upaatvivlelig i sig selv ligesaalidt fordunkles af disse, som af hine. Denne Bemærkning der grunder sig iblandt andet paa min egen Erfaring, skulde bidrage til, hos dem af mine Læsere, der ei 134selv have gjort den, at dæmpe hin urolige og umættelige Attraa, ikke efter Lys, men efter *Skin, Soelskin* og vid, uindskrænket Udsigt, der ved hvert Fremskridt paa Vidskabs Vei stræber at indtage, især den lysøiede Ungersvends aabne, uerfarne Hjerte; saa man kan aldrig for kraftig minde om, at alle Dødeliges Udsigter, undtagen de hellige fra Troens Klippe, hemmes af et Bjerg eller af et uoverseeligt, umaaleligt Dyb, saa Forskiellen mellem det længste og korteste, det skarpeste og svageste Syn, gjør i denne *Henseende* ligesaalidt til Sagen, som Mellem-Rummet paa Jorden gjør nogen Forskiel paa Afstanden fra Himlen og dens Lys. Kun da nytter Vidskaben os, naar vi *ikke* attraae den *for sin egen Skyld*, men for at beskiæmme Tvivlen og styrke Troen i og omkring os, og for at lade Lyset til Sandheds Ære giennemskinne vort Øie saa vidt og saa klart, som dets Bygning og vort Stade tillade: som Skaber og Forsyn det vil; ja, for at det kan skee, udfordres netop en Rolighed og Ligevægt, en Sikkerhed i Grunden og en Tilfredshed med hvad man har, som Troen ene kan skiænke, og som er aldeles uforenelig med al brusende Attraa og stormende Begiærlighed, der netop omtaage Øiet og forrykke Stedet. At philosophere uden Tro er det samme som at ville see uden 135Øine, og at ville begribe sin Troe, er som at ville udrive sine Øine for at giennemskue dem, men at sammenligne sin Troe med Slægtens og sin egen Erfaring, er at betragte Mennesket i et dunkelt Speil, i den Forudsætning, at vi der vel umulig kan enten see Gud eller giennemskue os selv, men at vi upaatvivlelig maae see mangt et Spor af den Eviges Finger, mangt et Træk der røber hvad Troen forkyndte, og mangen en Gaade som vi kan føle er løst i Troen, skiøndt vi ei kan sige *hvorledes*; og ved en saadan Betragtning kan man virkelig lære *hvorfor* man nødvendig maa troe, naar man har og bruger sund Forstand, ligesom man ved en forstandig Benyttelse af *Speilet*, sædvanlig Forfængeligheds Redskab, ogsaa kan lære, *hvorfor* man nødvendig maae see, naar man kan og vil bruge sine Øine. Saaledes dyrker jeg Vidskaben, ikke som en Gudinde, men som en Kirke-Ager, hvis Grøde jeg vilde ofre paa Alteret, hvis Udbytte skulde hjælpe til et Kobbertag, der bedre end Tegl modstaaer de kaade Vinde, og før jeg vilde være Skyld i, at nogen dyrkede den anderledes, vilde jeg ønske ei derom at have skrevet en Tøddel, der af mine idelige Formaninger, thi heller vil jeg bebyrde Læserens Taalmodighed med dem, end min Samvittighed med en Brøde, som Verden smiler 136ad, men *Christne* grue for, og at jeg er nu som før, en eenfoldig troende Christen, som vedkiender mig hvert Ord jeg har skrevet til Anpriisning af blind Troe paa *Sandheds Ord i Bibelen*, og til Vidnesbyrd om *al Kundskabs og Vidskabs Forfængelighed*, naar de vil være *det allermindste i og for sig selv*, det er Ting jeg aldrig maae tillade at blive tvivlsomme, hvad de dog, uden min Paamindelse, let kunde vorde i en Tid, der saa nødig vil troe, man kan tænke fornuftig uden at miste sin Troe, og saae vel gjerne sin Indbildning bestyrket ved mine nærværende Bestræbelser, hvis Sammenhæng med min Troe og stadige Tanke jeg vel ei sjelden har stræbt at udvikle, men, saavidt jeg kan mærke, uden synderligt Held, sagtens troer man mig ikke, før man faaer Troen i Hænderne, men min Skyld maa *det* heller ikke være, thi ærlig og oprigtig som den Lærdom jeg bekiender, skal min Adfærd være, i Frakken saavelsom i Kjolen.

Endnu er der een Ting, jeg ved denne Leilighed finder det passende, med et Par Ord at omtale, det Spøgende nemlig i Udtryk og Vendinger, som ikke sjelden synes at herske i min Tale om saare alvorlige Ting, noget der i det mindste har stødt Adskillige af mine kiæreste Læsere. Jeg vil 137begynde med den Tilstaaelse at Spøgen høist rimelig kommer stundum til Utide, thi naturam pelle furca ex, hun kommer dog igjen, den Hex, og, naar man engang faaer Øinene op, skal man vel see, at min Natur er saa langt fra alt Fantasterie, at den snarere er alt for prosaisk tør og tam, og uden i øvrigt paa nogen Maade at sammenligne mig med Holberg, tør jeg tillægge mig samme naturlige Smag for Poesie, Sværmerie og alt Sligt som han, hvorfor ogsaa han til mit 23de Aar var mit Mønster paa en virkelig Poet og en fuldkommen Skribent. Efter denne Bekiendelse, som maa undskylde, hvad jeg ikke vil forsvare, vil jeg sige, hvi jeg ikke, hvad man veed jeg for det meste kunde, i Afhandlinger som denne, undertrykker min naturlige Lyst, og derfor har jeg adskillige Grunde. Først er det mig, og jeg formoder Flere, trættende i Længden, at tænke og skrive, som man syer efter Traade i en Ramme, og, naar man er træt, hverken skriver eller læser man godt. Dernæst gaaer det vel Flere som det gaaer mig, at naar man fra en Tankehøi seer ud i Verden, kan man fristes til at løfte sig paa

Tæerne, for deels at see lidt videre, deels lidt høiere over andre Hoveder paa Marken, noget der baade i sig selv er stygt, og let kan endes med at dratte paa Næsen, og derimod veed jeg ikke bedre 138Raad, end at *gaae ned*, thi da mærker man bedst Forskiellen mellem den Høide man har, og den man laaner, Rusen gaaer over, og i det Lave skielner man meget bedre imellem Skin og Virkelighed, og nødes til at udtrykke sig langt forsigtigere, da man ikke, som paa Høien, kan hæve sig over Latter og Indvendinger. Derfor er det min faste Overbeviisning, at baade Forfatter og Læser, i al Tale om og til Fornuften, er bedst tjent med den jævne, smaaspøgende Stiil, der baade fordrer og beforder den Ligevægt og muntre Rolighed, der er aldeles uundværlig, naar man skal tænke sundt, slutte rigtig og slaee til Bunds. Den almindelige Skiævhed i Begreberne om Strængthed i Tænkningen, Alvor i Tone, og Værdighed i Udtryk, noget man indbilder sig ei kan forliges med Vittighed, Skiemt og Drøide, den Skiævhed kan vel bringe mig til at undertrykke eller udslette hvad der forekommer mig tvivlsomt eller overflødig, men ei hvad der staaer for mig som tilbørligt og nødvendigt, og hvi skulde jeg det heller? hvem der for Sligt ikke vil læse mine Afhandlinger er det mig en Fornøielse at skræmme derfra, hvem der læser dem for Løier har Intet at klage, og hvem der læser dem, som de skrives, for *ramme Alvor*, vænner sig vel dertil, og skal da vist ikke sjelden finde dybere Alvor under mangan 139skiemtefuld Overflade end tit under den alvorligste, thi rutter jeg end stundum med min Skiemt, kan man dog troe jeg omhyggelig vogter mig for at *skiemte* med den, dertil er den mig baade for kostbar og farlig, og man kan i Almindelighed være sikker paa, og skal ved *Undersøgelse* finde, at de Ord der hos mig staae mest *skiødesløst* staae fastest, og ere bedst veiede, thi naar man har sine Tanker samlede, da staaer man ikke *skiødesløs* paa en slibrig Post, med mindre man er sig en fast Fod bevidst.

Jeg veed ret godt, at man heller saae denne lange Parenthes i en Fortale, end her, hvor den strider mod alle Konstens Regler, men jeg veed ogsaa, at den her sikkerst finder mine Læsere, og har meest *Efter-Tryk*, og for den Betragtning er det min Skik at opoffre alle Konstens Regler, thi i det Smaa som i det Store skal *Skiønhed vige for Sandhed*, og egenlig er det kun *Skinnet* der taber sig, thi den sande Skiønhed kan Sandhed aldrig gjøre Skade, og i Sandheds Øine er alt Sandt tillige skiønt, da derimod hvad der kalder sig Skiønhed, gjerne vil indbilde os, at den, selv i *Strid med Sandheden*, vedbliver at være *den sande* Skiønhed.

140Dog, herom siden mere, naar vi blive ret vendte i de menneskelige Forholde, ved hvilke vi standsede, for at sætte Sind og Fødder ret i Lave til en Vandring, der ikke er saa lige at løbe til, som man skulde tænke, ved at see *hvorledes* hveranden Forfatter i forrige Aarhundrede spadserede derind, som Anthropolog, Psycholog og Pædagog, imens han med Tøfler og Nathue paa smøgede sin *Morgen-Pibe*. Fra den *legemlige* Side seer man nok den Skik er netop min, men fra den Side var det langt fra at være de Andres, der udvortes gik med Bukler og Krøller, og Hanekam og Top og Tus og *ungerske Støvler*, og *franske Frakker* og *preusiske Hatte* og alleslags tydske Huer, men *indenfor* gjorde de Blæst med hvad Fædrene gik hjemme med om Hverdagen, og den Skik maa jeg ilde lide, thi det er Prakkerie i Grunden. Altsaa, udvortes Tøfler og Nathue, og indvortes sunde Natte-Tanker og sande Morgen-Drømme og lidt gammeldags Morgen-Bøn og Morgen-Læsning til, det holder jeg for den bedste Beredelse til en Vandring ind i *Menneske-Lundens* Irgange, thi er det da end langt fra man seer Alt hvad man ønskede, eller forstaaer Alt hvad man seer, saa forseer og forgriber man sig dog ikke let, farer ikke vild og gaaer hverken i Dynd 141til Knæerne eller i Vand til Halsen, som de der stole paa deres lange Støvler og deres Lethed i at svømme, hvoraf dog Støvlerne gjerne blive siddende saa de maae gaae hjem paa Sokkerne, og Letheden kan vel frie dem fra at gaae til Bunds, men hjælpe dem ikke til synderlig Fangst, og hvad de bringe hjem er kun Trang til at *vaskes og tørres*. Vi vil derimod lade *Dynd* være Dynd og kun, saagodt vi kan, maale Dybden med *Staven*, og *fremfor Alt* vil vi lade *Vand* være Vand, see saa dybt vi kan i stille Veir ved Solens Opgang, og lade *Tiden klare Resten*. For at *springe i Luften* med Adskillige, og Drengene hos os, der dog egenlig kun *skyde Hovedløg* og *vende Mølle*, bare vi os vel ved at betragte Tøflerne, og ved at see de nyeste Luft-Maskiner, saavel som de ældste Fjeder-Hamme, *svømme tomme* paa *Vandets Over-Flade*, uden at have naaet enten Solen eller Maanen eller nogen Stjerne, end sige *Aanden*, hvis Kræfter lyse i dem. Derimod vil vi venlig betragte Alt hvori Livet rører og røber sig, ei saaledes gaae i *Tanker*, at vi ei høre den syngende Fugl, vil ei løbe for den surrende Bie eller lade *Kiærminden skjule sig uændset*. Med disse Forsætter, som ere mere værd end hele Vandringen, vil vi begynde den, og gjøre den saa kort 142som mueligt, da det, som sagt, for det Første kun er vor Hensigt, at *besee Trylle-Skoven*, for siden, saavidt muligt, at *undersøge* den Skridt for Skridt.

Udstykning i hvad man ikke kan leve af er her ligesaa ufornuftig som andensteds, men ingensteds er en velberegnet Inddeling mere nødvendig, dog er herved at mærke at *levende Giærder* er den eneste Indhegning her kan bruges, da det er *det levende Menneske* der skal inddeles, ikke et Liig der skal sønderlemmes. Hvem der altsaa vil see Mennesket radbrækket in effigie, Hovedet sat paa en Stage og Hjernen anatomeret, maae gaae til de psykologiske Retter-Bænke, thi jeg troer at det er kun *Hjerne-Skal* og *Hjerne-Vand* og *Hoved-Kiød*, der lade sig saaledes behandle, og at sælge Sligt for et Menneske-Hoved, har vel været Skik men holder ei Stik. Vi vil ikke *adskille* Mennesket, thi det kan aldrig nytte, at ville adskille hvad Gud har sammenføiet, det hænger dertil upaatvivlelig alt for godt og rigtig sammen, uagtet Traadene er ofte os for fine; vi vil kun stræbe at *skielne* Grund-Forholdene fra hinanden i deres kiendeligste Egenskaber, lede efter *Marke-Skiel* som de vare fra Areldestid imellem Byer og Sogne, uden at indvikle os i uendeligt Kiv, ved at forsøge 143en Udskiftning af *Fælleddsskabet* mellem Byemænd, noget, der ei alene vidt overgaaer min Forstand, men ogsaa den Udvikling aandig Geometrie hidintil har naaet, da det, som man let seer, her ingenlunde er nok at bruge *Kiæden* og regne rigtig, men kommer især an paa en *Taxation* eller Vurdering,

som kun *grundes* slet ved blot at *smage paa Over-Fladen*. Naar vi nu, i Følge heraf, gaae forsigtig til Værks, er det kun tre store, menneskelige Forhold vi formaae at skielne tydelig, *mindre fra end i hverandre*, og det er Forholdene til hvad vi kalde: *Legem, Aand og os selv*. At de ei allene gribe ind, men sammensmelte eller sænke sig i hinanden, det viser Livet, men at de kan adskilles, det lærer Døden.

Om Menneskets legemlige Forhold.

Vi begynde her med Legemet, ingenlunde fordi dets Forholde ere de klareste, thi de ere meget mere ligesom Legemet selv det *Dunkleste* i Mennesket, det der mindst og sidst lader sig forklare, men vi maa begynde dermed som det Første og Bekiendteste, og som Redskabet hvorigiennem Aanden virker, som Billedet hvori den aabenbarer sig. Selv den der havde, hvad jeg aldeles mangler, vor Tids hele fysiske og matematiske Kundskab inde, skulde 144nødig paatage sig at forklare Legemet, thi man indseer let at *Opløsningen er ingen Forklaring*, ellers vilde Døden være Menneskets højeste Triumph, istedenfor at den nu synes at være hans Undergang og er virkelig hans legemlige Tilintetgjørelse, hvorved Legemet taber sig i Luften, istedenfor at hensmelte i Lyset, synker tilbage i sine Elementer, istedenfor at sammengroe til et udeleligt Heelt, som aabenbar er dets Øiemeed. Naar vi derfor tale om Legemets Forholde, da mene vi nødvendig det *levende, selvbevidste* Legeme, ikke det *afsjælede* som er et *Liig*, og har ingen Forholde som kan kaldes *dets egne*. Begrebet om et levende, bevidst Legeme uden Aand ∴ uden oversandselige Forestillinger, have vi beskueligt for os i Dyret, men det vanskeligste i denne Henseende er at bestemme Forskiellen mellem det blot sandselige Menneske og Dyrene, thi at der er en saadan saare vigtig, kan vi baade slutte os til og see for vore Øine, men da et blot sandseligt Menneske ei kan findes i Slægten, eller, om det fandtes, allermindst kunde forstaae sig selv, saa kommer det her an paa, hvorvidt vi i os selv kan skielne det sandselige Menneske fra det aandige, og det er os kun saare ufuldkommen muligt, saalænge vi ikke begribe Legemet, thi før lader det sig ikke beregne, 145hvad Aanden ved sin Forbindelse dermed umiddelbar har virket derpaa, vi kan i det Højeste lære at kiende det sandselige Menneske som det er i sin Forbindelse med Aanden, thi kun som saadant er det indtraadt i vor Bevidsthed, og blevet Gienstand for vor Erfaring. Saa ufuldstændig imidlertid vor Selv-Kundskab i denne Henseende maa være, saa er den vi kan have, dog hverken ubetydelig eller usikker, thi det er upaatvivleligt at Alt hvad der forbinder os med sandselige Ting, tilhører det sandselige Menneske, og vor legemlige Selv-Kundskab kan og bør da voxer ved hvert Skridt vi gjøre til Bekiendtskab med den udvortes Verden og vort Forhold til den. Fra dette Stade indsee vi let, at uagtet man ved at opskiære og sønderlemme Liig, ingenlunde lærer at kiende levende Legemer, saa kan dog lagttagelser saavel herved, som ved Liigs Opløsning, hos levende Mennesker der veed at anvende dem ret, bidrage en Deel til den Kundskab hvorom vi tale, i det de oplyse vort Legems elementariske Forbindelser, og vise at det virkelig indeholder Bestand-Delene til et verdsligt Underværk, til Sammensætningen af Redskab for hvad der virker i den hele Verden, og kan altsaa ikke være sandselig tilstæde som noget Enkelt, for den usynlige, Alt giennemvirkende 146Kraft ∴ *Aanden*. Denne Forbindelse med alt Sandseligt: fra Lyset til Jorden, fra Vandet og Luften indtil Stenene, er Grunden til, at man har kaldt Mennesket en Verden i det Smaa, (Mikrokosmos) skiøndt man heller skulde sagt: en sammenføiet (organiseret) eller forenet Verden. I Forbigaaende kan man ogsaa bemærke, at saavel Guldmageriet som Stjerne-Tydningen og meget Andet er bygget paa denne sikke Forbindelse, og er derfor langt fra at være saa ufornuftigt som det er formasteligt, men naturligviis ere disse Forsøg Misbrug af *Aanden*, og hiin Forbindelse vilde vel, i og for sig selv, ei synderlig udmærke det sandselige Menneske fra Dyret, eller maatte dog, for at kunne det, sættes i Lys ved en Sammenligning, det aldeles manglede Evne til at anstille. Klarere og vigtigere er derimod Forskiellen vi bemærke, ved at sammenligne Dyrets levende Legeme med vores. Ikke vil jeg her tale om de Fortrin den indvortes og udvortes Skabning giver vort Legeme, *som Redskab* for en Aand, thi deels kiender jeg dertil især den indvendige Bygning alt for lidt, og deels hører det ikke egenlig *hid*. Derimod vil jeg bemærke *Foreningen* i Mennesket af hvad der er deelt mellem Dyrene, og det af Foreningen udspringende *Hoved Fortrin*: Legemets Evne til 147Forestilling og Begreb om sig selv. Naar vi saaledes først betragte Sandsningen, da maae *Hænderne* strax tildrage sig vores Opmærksomhed, ikke alene som et Sandse-Redskab der staaer paa Grændsen af en vis Selvstændighed, er paa en Maade udenfor Legemet, kan i en vis Afstand ligesom nøde Ting til at lade sig sandse, og kan sandse det *hele Legeme*, men og som Redskabet for den mest udviklede Sands, den, uden hvilken Sandsningen ikke kan fuldendes, give fuld Sikkerhed og bestemte Forestillinger; thi Sandsningen som begynder med en dunkel, ubestemt Følelse ved Berørelse, sluttet aabenbar i Haanden med den klareste og bestemtteste Følelse, med den *virksom* blevne Følelse ∴ *Befølelse*; alle de andre Sandser kan synes at mærke en udvortes Ting, hvor dog ingen er, men hvad der er *haandgribeligt* det er saa virkelig tilstæde som Legemet selv. Vel tør jeg ingenlunde afgjøre hvorvidt den Følelse gaaer, som mange Dyr have i Forlabberne, men at den ingen Sammenligning taaler med Haand-Følelsen, er upaatvivleligt, og vorder det end meer, naar vi betænke, at denne aabenbar er Kiende-Mærket paa, Yttringen af, og vel, saa at sige, Betingelsen for den *egne* Bevidsthed Dyrene fattes, og som vi maa 148tillægge det blot sandselige Menneske. Hvorvidt man alt nu kunde være i Stand til at spore Overgangene fra det Livløse til det Livagtige, derfra til det *Besjælede* og igiennem Dyre-Rækken indtil Mennesket, veed jeg vel ikke, men det veed jeg, at først naar man begynder at eftergranske alle Tings

Forhold til Livet og ordne dem *derefter*, først da kan man tale om en *videnskabelig Inddeling* og om et System i Natur-Historien, thi Inddelinger som ere byggede paa andet, kan vel være saare nyttige og træffe tit det rigtige, men maae dog og tit forvirres af Skinet, og blive latterlige, naar de udgive sig for et System. Man maatte begynde med nøie at bestemme de Egenskaber, alle Legemer i Rummet have tilfældes, og da see efter at opdage deres høieste verdslige Aarsag, thi naar det var skeet, vilde man vist efterhaanden finde, at de samme Egenskaber *laae til Grund for* Stenen, som yttre sig i Planten og røre sig i Dyret. Med min store Vankundighed i Physik, Mathematik og Natur-Historie, kan det vist nok ikke falde mig ind at ville besvare Spørgsmaal, som jeg endog kan begribe først ved Tidens Ende lade sig fuldkommen besvare, men at spørge maa vel være mig tilladt, da her upaatvivlelig er et af de Tilfælde, hvor man ikke kan forspørge men let forsvare sig. Derfor spørger jeg kun, om ikke *Maal, Sammenhæng* og *Omfang* skulde være de Egenskaber der maae tænkes ved ethvert *jordisk* Legeme, og skielnes i Tanken, skjøndt de ere uadskillelige i Forestillingen? Jeg vil fremdeles spørge, om man ikke med Rette kan sige at den sidste Egenskab frembringes ved den mellemste til et Billede af den første, som omfatter Tingenes Maal og aabenbarer det som *Skikkelse*. Videre spørger jeg om ikke Skikkelsen er det eneste vi kan sige de livløse Ting *have i sig selv*, thi de andre Egenskaber synes kun at røbe sig ved deres *Behandling*, da derimod Planten har i sig selv det Virksomme der kan frembringe Skikkelsen, har som *Evne* der viser sig i Vexten, hvad hist kun røber sig i *Tyngden*, ja kan endog, uden at berøres, give en Anelse af sin Virkelighed i *Duften*. Endelig spørger jeg, om ikke Plantens Vext og Duft forudsætter en vis, skjøndt *uvilkaarlig* Sandsning, og om ikke Duften er en, ligeledes *uvilkaarlig*, men dog virkelig *Livs-Yttring*? Hvad man vil sige til disse Spørgsmaal kan i Grunden være mig ligegyldigt, da de mest staae som Vink til dybere Eftertanke, og skal kun forberede, ikke bevise den følgende Tale om Dyret og Mennesket, men fortie bør jeg ikke, at jeg har veiet mine Spørgsmaal, og fundet at de lade sig ikke *afvise*. 150 Betragte vi nu Dyre-Riget, hvortil jeg snarere i Blomsten end i Polypen vilde søge den rette Overgang, da er ogsaa naturligtvis her langt meer end jeg kan enten giennemskue eller oversee, men det kan jeg see, at Dyrets Skikkelse er et Billede af *Dyret selv*, istedenfor at Stenens og Plantens Skikkelser ere *kun Billeder* af en Virkning og en Virksomhed de ei kan tilegne sig, kort sagt, at Dyret er et *besjælet Legeme*, der kan føle og røre sig, finder sig løsladt og nødt til at skille sig fra alt andet. Kunde vi bestemme Graderne i Dyrets Bevidsthed, da kunde vi afdele Dyre-Rækken videnskabelig, og afgjøre *hvorvidt* Sandse-Mennesket hørte til den, men vist nok vil hint falde vanskeligt, uden dog at være umuligt, da Sandsningen og alle Livs-Yttringerne maae udgjøre et tro Billede af Bevidstheden, som med Nødvendighed udtrykker sig deri. At et saadant System endnu mindre end Rom kan bygges paa een Dag, følger af sig selv, men bygges maa det kunne efterhaanden, dersom vi kun kan opdage hvorledes det har sig med Sandsningen, og den hele sandselige Livs-Yttring paa sin høieste Punct, samt i hvad Orden Udviklingen gaaer for sig, og det kan vi opdage, dersom Sandse-Livet er paa sit Høieste i Mennesket, thi uden at tale om den Oplysning man efterhaanden faaer selv om Fødselsretet i Moders Liv, der mest skal tjene til at oplyse Plante-Riget, maa en omhyggelig lagttagelse af Barnet fra Fødselen af, til det lærer at *kiende sig selv i Speilet*, og sige jeg til sig selv, lære os hvorledes Sandsningen udvikler sig. Her see vi da, at det er af Planterne vi skal lære at kiende Jorden, Planterne igien af Dyrene, Dyrene af *Mennesket*, og hvor bagvendt man altsaa hidintil for det meste har drevet Videnskabeligheden, da man vilde *begrube det Større i det Mindre*, forklare det Høiere af det Lavere, det Levende af det Livløse, det Fornuftige af det Umælende, vi see, at allerede i Sandse-Verdenen driver Alt os tilbage til os selv, og Naturen afviser alle vore Spørgsmaal med det Tørre: spørg dig selv! og overgaaer det din Forstand, da spørg min *Hovmester*, som jo ogsaa er din! Man veed jeg anseer det Sidste i alle Maader for det bedste, og det Raad nødes vi vel til at følge, om vi vil vide nogen ret Beskeed om os selv, ja, havde ikke vore Fædre adspurgt Sandheden og hvilet i Svaret, da skulde vi vel baret os for at tale om Vidskab, men vi veed ogsaa, at det er kun om det ene Nødvendige Sandheds-Ord giver aabenbarlig og tydelig Beskeed, uagtet det indeholder al Sandhed, og heraf flyder, at alt hvad der i Bibelen ikke er Saligheds Sag, staaer 152 kun dunkelt for os, indtil vi med Sandhed for Øie ere komne saavidt i Menneske-Kundskab, at vi i os selv see hvad det betyder. Nu er det vel langt fra min Mening, at vilde indbilde Folk, at jeg har grebet det, eller endog kun, at jeg paa det omhyggeligste har iagttaget det høistmærkværdige Billede af Skabelsen som er tilsyne hos Barnet; meget mere seer jeg mig kun i Besiddelse af enkelte, almindelige Bemærkninger, slet ikke i Stand til at vise, men kun til at pege. Udentvivl, mener jeg er *Hørelsen* den første Sands der aabner sig hos Barnet, og et Blik paa Dyre-Riget synes at bekræfte, at med den begyndes i Naturen den egenlige Sandsning, men derfor tør jeg ingenlunde med Bestemthed sige at Sandsningen udvikler sig i følgende Orden, som synes mig rimeligst; almindelig Følelse eller rettere *Fornemmelse*, Hørelse, Lugt, Syn, Følelse (Haand-Følelse) og Smag. Saameget er imidlertid vist, at Næsen ikke omsonst sidder imellem Øinene, og at Haand og Mund have mere *sammen*, end hver Mand veed, der kysser en Piges Haand, eller med andre Ord, at Lugten staaer i et besynderligt, underordnet Forhold til Synet, vel omtrent som *Luften* til *Lyset*, og at den særdeles Følelse der udvikler sig i Haanden, allerede spiller paa Læberne, og søger sin Forklaring paa 153 Tungen. Det er saaledes en ganske almindelig Bemærkning, at Barnet sædvanlig prøver paa at putte i Munden, hvad det har betragtet og befølt, men den dybe Grund, at Tungen har den fineste Følelse, og at Øiemedet for al Sandsning er at *forene* det Sandsede med sig, tænker man ikke altid paa. Denne Forening iværksættes, hvor den er mulig, især giennem Lugten og Smagen, med hvilke Sandser vi derfor nyde meer end vi kiende, da derimod Hørelse, Syn og Følelse ere de egenlige Kiende-Sandser, blandt hvilke ogsaa Følelsen udmærker sig derved, at den skikker sig mindst til at nyde, og under Synets Betingelse bedst til at kiende med, saa man vel, dog uden al videre Sammenligning, kunde sige: det er kun Piger og Tyve der nyde med Haanden. Hvad vi heraf skulde lære, er, at Haanden, som ei let lader sig bestikke med ingen Ting, er, til sikker Sandsning, en umistelig Lem, og at

een Fugl i Haanden, ikke alene for Nydelsens men ogsaa for Kundskabens Skyld, er bedre end ti i Luften, eller med andre Ord, at hvad man kan tage og føle paa, er *ligesaadan* til som vort eget Legeme, hvilket vi ingenlunde kan sige om alt hvad vi see og høre. Fremdeles maae vi agte, at det først er ved Haand-Tag vi ere i Stand til at sandse *vort hele Legeme* og overbevise os om dets *Sam154menhæng*, den Egenskab der skiller Legemer fra Skygger, saa det er Følelsens Sands vi skyldte *Begrebet* om os selv, og den Forstand ei at frygte for vor egen Skygge som et fremmed Legeme. Dette er vigtigere, end det maaskee synes, thi hint tydelige Begreb er netop den *fornuftige Selv-Bevidsthed*, uden hvilken al Selv-Betragtning, og alle tydelige Begreber om Tingene i deres Forhold til hinanden indbyrdes og til os, vare umulige. Her staae vi da paa den Punkt, hvor Mennesket reiser sig over Dyret, uden at vi derfor tør paastaae, at alle Dyr mangle al legemlig Selv-Bevidsthed, kun det kan vi sige, at findes den hos noget Dyr, da maa det være hos et som kan sandse sit hele Legeme og kiende sin Skygge, og, vi tør vel lægge til, som har stræbt at forrykke Naturens Orden, og derved forrykt sig selv, har ikke vundet men tabt sine naturlige Fortrin, ved at tænke paa sig selv. Efter Bibelens Anviisning troer jeg saaledes at dette er Tilfældet med *Slangen*, denne Menneskets naturlige Fiende, som Skriften kalder det klogeste af Markens Dyr, og som udentvivl kan sandse sit hele Legeme, skiøndt den maaskee, for at kunne det, maatte forrykke sin Standpunkt. Dog, herover vil jeg ikke gruble, men gaae over til den unægtelige Bemærkning, at man 155hos intet Dyr har fundet et Redskab for Følelsens Sands der kunde gjøre Haandens Tjeneste, men at udentvivl Elephantens Snabel er hvad der i Dyreriget ligner den mest, som Haand og Mund i Eet, saa der vist ingen Tvivl kan være om, hvad man længe har bemærket, at Elephanten er et af de klogeste, meest selvbevidste Dyr, men at *tænke paa sig selv* formaaer den ligesaalidt som et aarsgammelt Barn, og formaaer noget Dyr Sligt, formaaer det vist ikke heller at tænke paa Andet, men sidder saa at sige fangen i sig selv. Uden Tvivl vil det ogsaa paa alle Punkter bekræfte sig, hvad der paa mange er aabenbart, at jo stærkere een Sands er hos et vist Slags Dyr, des svagere ere de øvrige, ligesom vi see det varer længe førend Barnet kan bruge mere end een Sands ad Gangen, og vist er det, at intet Dyr har alle fem Sandser, eller engang de tre Kiende-Sandser i samme Grad som Mennesket, og derfor er Dyret uskikket til at gjøre nogen fuldstændig Erfaring og til at erholde tydelige Begreber. Meget mere kunde her, selv med blot almindelig Kundskab, være at sige om Dyrene, om hvad man har kaldt deres Erfaring, Hukommelse og deslige, men vi maae nu skynde os til Mennesket med den Bemærkning, at elementarisk eller i Henseende til Bestand-Delene, er der i ham, som Na156tur-Skabning, intet Nyt, men kun en Forening af Alt som det i den høieste Grad findes deelt mellem Dyrene, og at det er i denne Forening og den derved mulige fuldstændige Sandsning, Legemets Selv-Bevidsthed udspringer paa Erfaringens Vei og avler Menneske-Forstand.

Hvem der har nogen Læsning i filosofiske Bøger, vil sagtens her spørge om da *Materien* kan tænke, om Sjælen udspringer af Organisationen og andet mere, men jeg har ikke lovet her at oprede hvad man har indviklet, ved at snakke om hvad man ei forstod, for at bevise at Sjælen var i og for sig selv en Matador. I Øvrigt er *Materien* jo ikke andet end Tingene i *livløs* Tilstand, og saavist som Livet ikke er avlet af Død, Lys af Mørke, Sandhed af Løgn, Alt af Intet, saavist er ogsaa alt *Livløst aflivet*, og al Skabelse en Oplivning, og kan det *Livløse* oplives, kan det og komme til at tænke, da Tanken ikke er andet end en Udvikling af Livs-Følelsen og naar Legemet kan med Tanken omfatte sig selv, er det sig selv bevidst, har en fornuftig, tænkende Sjæl. Organisationen frembringer vist nok ikke Fornuften, men udvikler sig naturligt i samme Forhold som Livet, hvis Redskab den er, og vækker i Livets Tjeneste, paa sin høieste Punkt Fornuften, i det Sandsningen giennem den 157forestiller Sjælen mellem de andre Billeder eet den maa erkiende for sit og tage i Besiddelse, og nu har den i sit eget Maal en Maalestok for sine Forestillinger og Følelser, en Haand hvori den kan begribe og veie Alt hvad der kan indeholdes i den, Alt hvoraf den selv er et Indbegreb: alt Sandseligt, begribe det i dets Forhold til sit Legeme, maale det dermed. Saaledes kommer da Mennesket ved sin Grund-Erfaring af sit Legeme, til Modsigelsens Grund-Sætning, eller Begribernes Grund-Lov, og ved dens Anvendelse er det, som vi have seet, at hans Forstand udvider sig, hans Begreber forøges.

Nu reiser sig det store Spørgsmaal, hvorvidt Mennesket kunde komme som blot Sandse-Væsen, og skiøndt det vel ikke godt lader sig besvare, lønner det dog nok Umagen at betænke, hvad vi derom maa slutte. Det er klart at Mennesket, indsluttet til Sandse-Verdenen, er *selv* sin høieste Forestilling, og maatte da ogsaa selv blive sit høieste Begreb. Fornuftig sluttet maatte der i hans Lemmer og Sandse-Redskaber foregaae en Udvikling, hvorved han blev i Stand til at gienkiende i Forening hos sig hvad Erfaringen viiste ham adspredt uden for sig, hvorved da Alt forklaredes, under den Forudsætning, at han kunde forklare sig selv, og vilde han prøve derpaa, maatte han søge at sandselig158gjøre sig selv for sig selv, det vil sige, sin Grund-Forestilling, og naar han da opdagede, at det alt var skeet i Mathematiken, som er en Afbildning af Modsigelsens Grund-Sætning, vilde han finde, at den hele Forklaring løb ud paa at Selv-Bevidstheden var unægtelig, fordi den ei kunde nægtes, uden derved at bekræftes. Kunde han blive staaende herved, da vilde han ved Physik og Mathematik stræbe at tilegne sig alle Verdens-Kræfterne og ved dem forvandle Alt til sit eget Legeme, med andre Ord: *opsluge Alt*; men vi see tillige, at han umulig kunde blive staaende og prøve dette Spil, uden at trodse Sandhed, thi i det han greb sig i den unægtelige Selv-Bevidsthed, greb han sig i Tiden og Rummet, som timelig og afhængig, og begreb at han ikke kunde kalde sig uafhængig, uden at modsige sig selv, og at en saadan Modsigelse, naar den blev virksom, maatte tilintetgjøre ham selv, han begreb, at han var ikke af sig selv men af hvad han ikke vidste, og som dog maatte vides af Een, da en afhængig Selv-Bevidsthed forudsætter en høiere Selv-Bevidsthed hvori den, med Alt hvad den omfatter, har sin Grund, en Selv-Bevidsthed altsaa, der indeholder Grunden til alt Timeligt og er følgelig evig, thi kun i

Tiden kan Noget begyndes.

159Men, var dog maaskee ikke i Grunden det hele Spørgsmaal forfængeligt? Kan Sandse-Mennesket tænkes noget Øieblik med Selv-Bevidsthed indskrænket til sandselige Forestillinger? Jeg skulde mene nei, naar Spørgsmaalet er om *Begyndelsen*, thi paa den ene Side maatte Skaberen, hvad Sandhed ikke kan, fornægte sig selv, ved at skjule sig for sin fornuftige, selvbevidste Skabning, og paa den anden Side kunde Mennesket ikke blive sig selv bevidst uden i Sandhed, altsaa som afhængig af noget Høiere, og til hans høieste klare Forestilling, den om hans Legeme, maatte føie sig en dunkel om hans Skaber, hvorved han indaandede oversandseligt Liv, han maatte hige efter at kiende sin Skaber og see Hans Billede i sig, og det er, som skrevet staaer: Gud Herren skabde Mennesket af Støv af Jorden, og blæste *Livs-Aande* i hans Næse, og Mennesket blev en *levende Sjæl*, han blev sig bevidst i Aanden, i den Sandhedens skabende Aand, der svævede over Støvet, havde i Lyset oplivet Alt, og levendegjorde nu *Lyset selv* i Mennesket til at vidne om Sandheden og forklare Alt i Ham.

Om Menneskets aandige Forhold.

Vel mueligt, at Adskillige kunde ønsket en udførligere Fremstilling af det sandselige Menneske, 160men hvo som føler Aand i sig og føler at Aand hører i Sandhed til Menneske-Begrebet, vil med mig have følt det Trykkende i at staae for Mennesket, som, hvad han ikke kan være, et selvbevidst, føieligt Redskab, der fattes den Aand til hvis Redskab og Bolig det skabdes, ja at staae som opvakt Støv i Paradiset, vide at Guddoms-Aanden vifter fra Livets Træ rede til at indstrømme og paatrykke alle vore Forestillinger det store Seigl, hvorved de forvandles til stemplede Billeder af den evige Sandheds Kraft og Herlighed, vide det, og ei turde indaande den himmelske Duft, som om man frygtede for at Støv-Billedet skulde hensmuldre under Straalen, der vil udgløde og forklare det. Naar man endelig kan bevise for sig selv at Mennesket aldrig kunde begynde sit Liv som blot Sandse-Væsen, men at dets første *Aandedrag* maatte være Annammelsen af Sandheds Aand, da kan man ei længer tøve med at betragte Mennesket i sin rette Skikkelse, Aanden som Væsenet, Legemet som dens Billede, og Sjælen som den i Sandhed *forbundne* Bevidsthed af begge. Dog, vi vare paa alle Maader nødte til nu at tage Aanden med, thi vi staae for Ordet og Sproget, dette levende Giærde mellem to Lunde, som løber i Eet med dem begge. Et stort Spørgsmaal er det unægtelig, om Mennesket, 161uden Aand, kunde faaet noget Sprog, men da jeg slet ikke kan besvare det, vil jeg kun spørge om, hvorledes et saadant Sprog maatte været? Hvad vi herom kan sige paa fri Haand er vel ikke meget, men dog ei heller at foragte, thi vi kan sige med Vished, det maatte været aldeles *upoetisk*, have sin Grund i Tingenes Skikkelse og udvortes Kiendetegn, og ventelig stedse forandret sig eftersom Mennesket af Erfaring lærde at kiende Tingene nøiere og skønnere paa deres Anvendelse, thi at han vilde benævne dem efter deres Forhold til ham, naar han lærde at kiende det, kan ikke omtvivles. At imidlertid Sandse-Mennesket kunde *synge*, derom er ingen Tvivl, da Fuglene kan det, og at sætte Ord til Sangen maatte være hans Ønske, men hvorvidt det kunde lykkedes, skal jeg lade være usagt, kun det kan jeg forstaae, at det fornuftige Sandse-Menneske vilde netop i Sangen følt sin Fattigdom, følt at Ord som udtrykte Tingenes sandselige Egenskaber, langt fra udtrykte de forunderlige Toner der svinge sig med Fuglen høit over Menneskets Hoved, og vidne om at der er noget for Oven, herligere end Alt under Himmelen, et Land hvor Sangen har hjemme og hvor man forstaaer den. Ja, man maa vel sige, at uforklarlig er Sangen, uden som en 162Gienlyd af Skaberens Bliv, af det Guddoms-Ord der giennemtonede Skabningen, sidder som fangen i Malm og i Steen, men rører sig levende i Fuglens og Menneskets Bryst, maatte vel i Mennesket indsynges Aanden, ved hvis kraftige Virkning Ord til dens Forklaring kunde avles i Støvet.

Dog, om disse Ting skal engang tales for sig selv, og her maae vi betænke hvad Menneskets aandige Forhold i det Hele vil sige. Det er nemlig, som sagt, i Grunden hans Bevidsthed af Aanden, af sit Samfund med den evige, levende Sandhed i Aanden, eller med andre Ord: det er hans *oprindelige Samvittighed*, og en nødvendig Følge heraf, var det, at han betragtede sig selv og Alt i *Aanden*, i Sandheds Lys, sig selv som skabt i Guds Billede og Alt som Guds Værk, og her see vi Poesiens Oprindelse, thi den er i sin sande Skikkelse intet andet end den *billedlige* Beskuelse af Tingene i deres skabte, aandige Forhold, i deres Forhold til den skabende Sandhed. Hvorvidt nu denne Beskuelse, ligesom af sig selv, kunde avle Ordet og Sproget, det veed jeg ikke, skjøndt jeg formoder det, men at Beskuelsen maatte afpræge sig i Sproget, saa det blev et Billed-Sprog, og i Lyden, saa Talen blev Sang, det er vist, thi det bevises hvergang et Vers udstrømmer fra den beaandede Digers Læ163ber. Spørger man nu, om Mennesket begreb sine Syner, sit Ord og sin Tale, da spørger man egentlig om *Legemet* begreb *Aanden*, og Svaret kan ei være tvivlsomt, saalidt som naar man spørger, om det skulde begribe den; thi det første var umuligt, og det sidste vist. Her opkommer det rene Begreb af historisk Videnskabelighed, da Legemet giennem Tiden skulde forklares til at fatte Aanden, da Mennesket, ved *efterhaanden* at giennemskue sig selv, overbevistes om Synernes Sandhed, og udtrykte sin Vidskab i stedse klarere Ord og høiere Virksomhed, indtil selv Legemets Øine saae den Eviges Herlighed, og sænkede sig over Tid og Rum i det uindskrænkede Lyshav. At spørge, hvi denne Udvikling maatte skee efterhaanden, være *historisk*, er aabenbar at spørge hvi der skulde finde en *Udvikling* Sted, hvi der skulde være en Tid og en Verden til, thi Verden er jo ikke andet end en timelig, historisk

Udvikling, der forudsætter en *Indvikling*. Nu er det vist nok svart at sige, hvori den Indvikling bestod, hvad det egentlig var for en *Knude* der skulde løses, men at der var en, er unægteligt, og af hvad Slags den var, kan vi omtrent slutte os til, ved at give Agt paa os selv.

Om Menneskets Forhold til sig selv.

Menneskets Selv eller hans Sjæl, er, som vi have seet, oprindelig hans i Sandhed forbundne Bevidsthed af sit *dobbelte Forhold*, sit verdslige som Legemet udtrykker, og sit guddommelige som Aanden bevidner, hvoraf det ene Forhold er kongeligt, det andet tjenerligt, saa at begge, *forenede*, udgjøre et *statholderligt* Forhold. At iværksætte denne Forening, at omfatte det dobbelte Forhold med Taknemmelighed, og efterhaanden begribe det i Kiærlighed, er unægtelig Grundloven, hvis Overtrædelse maa koste Mennesket Kronen, men at han kan fristes til at overtræde den, er øiensynligt, thi han kan behage sig selv i sit kongelige Forhold og derved fristes til at nægte sit tjenerlige, og saaledes stræbe efter Uafhængighed. Han skal betragte sin tilsyneladende Selvstændighed i Verden som et blot Skin, og søge sin Virkelighed i sit Samfund med Skaberen, betragte sig selv, adskilt fra Ham, som et Intet, men han kan ogsaa gjøre det modsatte, betragte sin Selvstændighed som virkelig og sin Afhængighed som et Skin, thi han er skabt i Guds Billede og finder hos sig et Skin af hvad der i Gud paastaaer Uafhængighed. Giør han nu det, da lyver og synder og falder han, og med ham falder Alt hvad ham var forlenet, skjøndt 165det ikke synder, thi den løgnagtige Sjæl *indvikler* det i sin Bevidsthed, korsfæster Aanden i Legemet, og anmasser sig dens Throne. At nu Sandheden maa overhugge Knuden, opløse Legemet, løslade Aanden, *tilintetgiøre* Sjælen ∴ lade den i Døden *føle sit Intet*, som en udtømt Bevidsthed, der Intet beholder, uden hvad der er dens eget, den onde Villie der forbander sig selv, det er følgerigt, men hvorledes der skulde skee en Udvikling, hvorved Sjælen frelstes og fik Opreisning, det er ubegribeligt, og kun saameget kan man sige, at det maatte gaae *forunderligt* til, thi i Menneskets egne Øine er det en Umulighed.

Nu opstaaer det store Spørgsmaal, som man enstund har med yderste Letsindighed forbigaaet, eller behandlet som en Smaating, det Spørgsmaal nemlig: *er Mennesket faldet?* et Spørgsmaal der maa være let at besvare, men hvis det maa bejaes, forfærdeligt at tænke paa. Skulde jeg nu anstrænge mig for at bevise Menneskets Fald? Nei, ingenlunde, thi beviser det sig ikke selv for hver Menneskens Barn, gaaer der ikke Syn for Sagn, da er *Mennesket ikke faldet*, da er det kun mig og endeel andre Lemmer, som ere faldne af 166Mennesket, og ere blinde nok til ikke at see Mennesket daglig forvandles fra Klarhed til Klarhed. Kort sagt, er der et Menneske til som ikke dør, da er han ikke heller falden, er der et Menneske til, som fra sin Fødsel af har fornægtet *sig selv*, og ene søgt sin Virkelighed og sin Glæde i Gud, da er han ikke falden, og jeg tør love ham for, at falder han ikke, da *skal* han heller aldrig døe, thi Sandhed bygger ikke for at nedrive, sammenføier ikke for at adskille, hvad som er i Sandhed, kan ligesaa lidt *berøves* sit Liv som Sandhed selv, et Menneske der var i Sandhed kunde i det Høieste hengive sig selv som et Offer i Døden, men kunde selv da ikke holdes af den. *Eet* saadant forunderligt Menneske finder man i Historien, men han paastod netop at Mennesket var faldet, og kunde kun ved Ham opreises, og jeg skal aldrig nægte, jeg troer Han har Ret, indtil jeg seer en anden der gaaer hen og giør som Han og siger ei det Samme. Imidlertid min Tro vil jeg her Ingen paatrænge, og hvem der finder for godt, heller at døe uden Haab, end at troe paa den vidunderlige Opreisning, misunder jeg ikke sit Valg, men kan han ikke bevise sin Magt over Døden, da er hans Fald beviist, og paastaaer han at være, vide, og kunne giøre noget af sig selv, da be167kræfter han sit Fald, og udsukummer sin egen Skam, det er unægteligt.

Dog, Faldet er man endnu ikke hos os blevet dristig nok til at nægte, men har hjulpet sig med den dobbelte Selv-Modsigelse, at Mennesket er faldet og falder idelig *af sig selv*, og kan idelig opreise sig selv, og falder dog tilsidst i Graven hvor han bliver liggende, kort sagt at Intet er Noget og Noget er Intet, og derfor nytter det ikke at tvistes med de godt Folk, thi hvem der vil modsige sig selv, kan ikke tage mod Overbeviisning, og contra negantem principia non est disputandum.

Hvad jeg derfor nu vil giøre, er kun at skildre de nærværende menneskelige Vilkaar, forsaavidt jeg af egen Erfaring kiender dem, og sammenligner dem med hvad jeg har forudsat som de oprindelige, og Menneske-Slægtens Erfaring, i Historien, skal dømme mellem det attende Aarhundrede og mig.

Vi begyndte før med det legemlige Forhold som det oprindelige, men nu vil vi begynde med det aandige, som det klareste, og som det vi have seet skal klare det Hele. Vel veed jeg, at de Mennesker ere nuomtinde ikke faa, som betvivle om de har en Aand, for ikke at tale om dem der tvivle om at de har en Sjæl, thi det seer man let er kun en Feiltagelse, fordi man forvexler Sjæl og Aand, saa at 168hvem der yttrede Tvivl om enten han var sig selv bevidst eller ikke, maatte enten kunde bringes til at belee sin Tvivl, eller og gaae ind i Daare-Kisten, for der at betænke sig. Vel veed jeg ogsaa, det maa holde haardt, at bevise Nogen, han har en Aand, naar han ikke selv er sig det bevidst, da det kun er i Selv-Bevidstheden *vi har* Noget, men at bevise

enhver, som har sin Bevidsthed, at hans første Forældre maa have havt Aand, og at, hvis han har ingen, da er det en stor Mangel, det troer jeg kunde lade sig gjøre. Istedent for imidlertid at føre et langt Beviis som her var overflødig, vil jeg kun angive hvad jeg forstaaer ved *Aand*, nemlig en *levende, kraftig og virksom* Forestilling, der hverken i sig selv, i sin Kraft eller i sin Virkning kan sandses, men kun erfares i *Selv-Bevidstheden*, og nu paastaaer jeg, som noget Unægteligt, at den menneskelige *Villie* er en saadan aandig *Virkning*. At Villien ikke kan sandses maa enhver indrømme, at den ingen Kraft eller Evne er, lære vi deraf at vi kan have en kraftløs Villie, og at den ei virkes af noget Sandseligt, er os blandt andet klart deraf, at intet Sandseligt kan betvinge endog den svageste Villie, som man er blevet sig bevidst, en ubevidst Villie : en Lidenskab kan henrive os ligesom en saadan behersker Dyret, men vi maa indrømme, det er ikke menneskeligt, frembringer derfor ikke heller, som hos Dyret, en ordenlig, men en uordenlig, vanvittig Bevægelse, og overleve vi den, komme vi *til os selv* igien, da finde vi endnu den samme Villie, som ikke kan forandres, uden ved en oversandselig Kraft. Uagtet nu mange Mennesker i de fleste Henseender ikke veed hvad de vil, ere sig ingen Villie bevidste, saa er der dog altid eet eller andet Tilfælde, hvori de veed det, og enhver kan altsaa gjøre Erfaringen, men fremforalt er der een Hovedpunkt, hvor Tingen klarer sig, naar nemlig et Menneske spørger sig selv: vil du *Løgn* eller *Sandhed*, vil du være ærlig eller hykle for dig selv, thi her er Talen om oversandselige Begreber der forudsætte en oversandselig Forestilling, og her er Talen om *Grund-Villien*, der ikke saaledes, som dens Afkom, indvikles saaledes i sandselige Forestillinger og Begjærigheder, saa det tit synes som Villien udsprang deraf, fordi den fremspringer igiennem dem. Hiin Grund-Villie føler ethvert Menneske at han bør og kan være sig bevidst, og det som en oversandselig Virkning, der kan være forenet med Kraft, men ogsaa blottet derfor, i hvilket sidste Tilfælde vi kalde den blot et *Ønske*. Fremdeles er der i Menneskets *Selv-Bevidsthed* noget som vi meget rigtig kalde Samvittighed og som man vel maae sige er *Villiens Bevidsthed*, og som har det Underlige, at den ikke alene veed Grund-Villien, men ogsaa hvorledes den bør være. Vel siger man om mange Mennesker at de har ingen Samvittighed, men ligesom vi nok veed det vil sige, at de bryde sig ikke om den, have paa en Maade udstødt den af deres *Selv-Bevidsthed*, saa har iblandt andet Fichte ypperlig godtgjort, at det ikke lykkes nogen, ved den Bemærkning, at den mest samvittighedsløse Skurk ypperlig veed hvad Samvittigheden fordrer af andre, hvilket var umueligt, dersom han ikke havde den selv. Betænke vi nu, at Samvittigheden saaledes unægtelig er en Virkning, som ei kan sandses, og ei forandres af Mennesket selv, ja ei af ham forhindres fra at blive *kraftig*, da see vi let det er en aandig Virkning, og er det vist, at Samvittigheden fordrer, vi skal baade ville og gjøre *Sandhed*, da er den aabenbar en Virkning af Sandheds-Aand, som forudsætter at der skulde være et aandigt Samfund mellem Mennesket og Sandhed, være i Mennesket en levende og kraftig Forestilling af Sandhed, der virkede en Villie som kunde udtrykke Sandhed i alle de menneskelige Forhold. Men, vidner Sandheds-Aand at den skulde være i Menneskets Bevidsthed, da maa det og være Menneskets Skyld, om den er der ikke, ellers var Sandhed Løgn, og vidner den i Menneskets Bevidsthed, da maa den ogsaa have været der, og er der, hvergang Samvittigheden kraftig vidner, og maa have været der som Ven, da Menneskets sande *Selv-Bevidsthed* ei kan være Sandheds Fiende. Derfor skal heller aldrig nogen sige, at hans Samvittighed bebrejder ham at han har et Legeme og en Fornuft, og føler sit Fortrin for Dyrene, men kun at han ikke betragter og bruger dem som Sandheds Eiendom, at han vil være og teer sig som andet end Sandheds Statholder paa Jorden. Samvittigheden er da Vidnesbyrdet i vor *Selv-Bevidsthed* om et bestaaende eller forloret, kiærligt og aandeligt Samfund med Sandheden, i første Fald en god og i sidste en ond Samvittighed. Er nu Samfundet forloret, hvilket viser sig deri, at vi enten ikke vil hvad vi skal, eller ikke kan hvad vi vil, da kan vi kun have forloret det ved et andet aandigt Samfund, ved et Samfund med Løgnens Aand, ved at lade den virke en Villie i os, som fornægtede Sandhed, og Spørgsmaalet er kun; om denne Villie var ubevidst, var en *Lidenskab*, eller bevidst : et *Forsæt*, den naturlige Følge maatte forsaavidt vende den samme, at vi kom i Løgnens Vold, men i første Fald kunde vi angre vor Synd, uden at vi dog indsee, hvad det kunde nytte.

172 Uden nu her videre at udføre dette, som enhver kan see, maatte føre til Guds underfulde Barmhertighed og de Christnes Troe, vil jeg kun bemærke, at hvem der tør vidne, at han har en reen Samvittighed, han er ikke falden og trænger ikke til Naade, men han maae da ikke heller nægte at han har Sandheds-Aand, thi ellers røber han sig som en Løgner, og han maa ydermere bevise det, ved aldrig enten med eller mod sin Villie at afvige fra Sandhed, og ved at kunne sige Sandhed om alle Menneskets og Tingenes aandige Forhold, thi afviger han et Haarsbred, eller siger han eet Ord om aandige Forhold som vi kan bevise er Løgn, da maa han finde sig i at være en Løgner. Jeg veed ikke noget Menneske, der har underkastet sig denne Prøve uden Jesus, og jeg troer han har bestaaet den, ja jeg har erfaret at hans Ord ere Sandhed, men hvem der troer andet, gjøre det for mig paa sin egen Kappe, kun optræde han ikke som vor Lærer i aandige Ting, med mindre han med Sandheds Aand og Kraft kan bevise sin Fuldmagt.

Endnu er der eet aandigt Forhold der vel ei er saa almindeligt, som det i Villie og Samvittighed, men som dog kunde være det, og er for vist til at kunne nægtes, nemlig *Troens* Forhold. At Troen hverken falder i Sandserne eller udspringer af dem, 173 behøver vel intet Beviis, og den maae altsaa være en aandig Virkning, men hvad man skulde kunne tvistes om, maatte være om der fulgte Kraft med den eller ikke, da den i det ringeste tit synes at være tilstæde uden Kraft ligesom Villien. At den imidlertid kan i Kraft bevise sin aandige Herkomst, bevise den ved at beseire det Sandselige og skabe en ny Villie, med andre Ord at den kan være levende, lader sig ikke nægte, uden at nægte Historien, som er fuld af Beviser herpaa. At nu den kraftige Troe igien kan være to Slags: enten Troe paa Sandhed eller Troe paa Løgner : Overtroe, samt at

den sande Troes Kiendemærke er dens Enighed med Samvittigheden, og den sande, levende Troes Virkning en hellig og kraftig Villie, det følger af sig selv, og skal ikke her videre udvikles.

Vi har nu seet, at det er Villie og Samvittighed, som gjør vort aandige Forhold unægteligt, at dette Forhold er saa Mange tvivlsomt, og afmægtigt hos de Fleste, viser noksom at det naturlige Samfund med Sandhed er forloret, men trængde vi til yderligere Beviis paa, at det har fundet Sted, da vilde vi finde det umiskienligt i Indtrykket det har efterladt paa vore Evner og Kaar, vi siger jeg her med Eftertryk, thi det gjælder kun os, der have Historien for os, og ere deelagtige i den hi174støriske Udvikling. Her see vi en Knude, som synes vanskelig at løse, den himmelvide Forskiel nemlig paa Menneskens Børn, i det talrige Folkefærd fra Slægt til Slægt, som det synes, uden al Udvikling fortsætte et dyremæssigt Sandseliv, over hvilket hverken Troe eller Tanke, Poesie eller Sprog, Konst eller Vidskab synes at hæve dem, medens paa enkelte Stykker af Kloden Menneske-Livet blinker giennem alle disse Billeder som en Stjerne, der, faldet til Jorden, dog stirrer mod Himlen, og skimter i alt Spor af sin aandige Herkomst. Man har, som bekiendt, villet overhugge Knuden, ved at paastaae alle Mennesker fødtes med lige Anlæg, og at det kun var Jordbund og Himmeleegn og Tilfælde der, for Inden som for Uden, adskilde Slægten, men hvem seer ikke, at Sligt bogstavelig er Greb og Slag i Luften, hvorved Intet løses, og hvoraf Intet læres uden de selvgjorde Viismænds grove Vankundighed om Alt hvad Gud og Mennesket angaaer! Hvad er det Svar andet end et af de fortvivlede Magtsprog, hvormed den opblæste sandselige Fornuft har for Skik at afvise ethvert Spørgsmaal, den ikke kan besvare, skyde alt Aandigt paa Naturen, som den ikke kiender og indbilde sig at dermed er Sagen klar, fordi den blev Spørgsmaalet kvit! Man skal ikke nægte det er nemt nok at beraabe sig paa hvad 175Ingen kiender, Tilfælde og Natur, men at forklare det Underfulde af det Ubekiendte synes at være en ikke saa lille Modsigelse, og det er ret mærkeligt, at da man ingen Ting tiltroede Gud og Forsyn, tiltroede man Natur og Tilfælde Umueligheder, og pralede saa, for at gjøre det tilgavn, af at have bandlyst Overtro og fremmet Oplysning, og gjort Fornuften fri, ventelig fra Tænkningens evige Grundlove, saa den havde Lov til at modsige Sandhed og sig selv, saameget den vilde, ja, jo galere, jo bedre, thi des friere teede den sig vel. Tilfælde er, som man veed, vort Udtryk for hvad vi ikke kan forklare som nødvendig Virkning af bekiendte Aarsager, og Galskabet i at sige, noget er forklaret ved det man siger, at man ikke kan forklare det, indsees let, men vi maae ogsaa indrømme, at for hvem der vidste Alt, var Intet Tilfælde, da der ellers maatte være Virkninger uden virkelige Aarsager, som er en grov Selv-Modsigelse. Sæt nu ogsaa at Ingen vidste Alt, saa blev det dog ligevist, at der i Grunden intet Tilfældigt γ : Uforklarligt var, men da nu alt maatte være kommet af Intet, naar Ingen skulde vide det, Vidskab kommet af Vanvid γ : Vidskabs Tab eller Fornægtelse, saa kan man heller ikke paastaae det, uden at modsige sig selv, men nødes til at indrømme at Een veed 176Alt, ogsaa den evige Grund til alt Timeligt, som han enten selv maa være eller omfatte som et levende Begreb γ : som den evige Sandhed, hvilket forener sig i Gud. Tilfælde maa man derfor skye som Pest, naar man ikke vil give Gud Æren, thi da maa man enten lade som man veed Alt paa en Prik, eller kommer dog med det Første saavidt, lade som man enten er virkelig Gud, eller gaaer dog med Bestallingen i Lommen, og venter kun paa en vis Fødselsdag, for at gjøre den gjældende, kort sagt, bære sig ad som Natur-Philosopherne, der naar de ikke havde det ulykkelige Tilfælde at ligge i Strid mod Sandhed, og som en Følge deraf døde ud efterhaanden, nok kunde blive Guder med Tiden. De godt Folk, der, som sagt, kun har eet slemt Tilfælde, indsee godt at der maa ingen Tilfælde være for den guddommelige Vidskab, og at hverken Jordbund eller Himmeleegn gjør Sagen klar, med mindre man lader velbenævnte Faculteter γ : Planeterne, Soelkraft og Jordstof, Osiris og Isis, Odin og Frigga, kort sagt Natur-Kræfterne i hele og brudne Tal og under alle mulige Skikkelser, skabe Folkene overalt fra første Færd, som de vil have dem: Somme til Statister, Andre til Figuranter, atter andre til Solo-Dandsere, og endelig en Part til Helte og Halv-Guder i det store Verdens-Drama, 177der naturligviis ender med en stor Kata-Strophe, hvorved Verdens-Aanden, efter, trods det dødelige Saar han fik som Achilles, at have indtaget Sandheds Ilium, og efter lang Omflakken med Ulysses og hans Stalbrødre giennem alle det Endeliges Former, endelig springer frem som en Deus ex machina for Penelope, der egenlig har siddet paa gylden Stoel og vævet hans hele Reise, som en udvortes kold og knipsk, men indvortes brændende og høist føielig Norne, ja ret som *Idealet* af en Hore, der veed at gjøre sig kostbar en Stund, men som, naar hendes Tid kommer, med inderlig Vellyst forener sin elskelige Huusbonde med hans dødelige Fiender i sin Skiøgefavn, Noget han naturligviis smukt maa finde sig i, for Harmoniens Skyld γ : for at faae Huus-Fred.

Hvad jeg før har kaldt denne dramatiske Digtekonst, husker man vel, og jeg vil i al Fald gientage min uforgribelige Mening, at den har Fanden skabt, men her vilde jeg for Resten kun i en vakker Lignelse, laant af de godt Folk selv, vise, hvad der bliver af Gud og Sandhed og Historie, naar man med Forstand vil forklare Folkenes Vilkaar af Jordbund og Himmeleegn og Tilfælde, eller med andre Ord, naar man med Hænderne vil gribe 178Aanden i Luften, fordi Soel-Straalen *derigiennem* skinner klart i Øiet, thi da maa man, som de gamle Hedninger, stræbe at forklare Verden og Mennesket af Solen og Planeterne, gaae hen at tjene Himmels Hær, istedenfor dens Herre, holde Sandhed for Nar og Løgn for Sandhed.

Dog, andet var her vort Forsæt, vi vilde see om vi i Folkene kunde finde Sandheds Spor, uden at tvivle paa, de jo ogsaa findes, hvor vi ikke see dem, og kun med een Bemærkning vil vi møde Snakken om Jordbund og Himmeleegn, med den nemlig, at den samme indvortes Forskiel, som der er mellem de mest dyremæssige og de mest aandige Folkefærd, findes mellem de enkelte Lemmer af det mest aandige Folk vi vil nævne, og det, skulde jeg mene, burde være nok til at kuldkaste det hele Luft-Castel, hvormed man vil

beskytte sig mod Himlen. Mod Natur-Dynamiken, med dens magnetiske Steen, nytter derimod det Slags Bemærkninger ikke, den maa kvæles i *Fødselen*, i den bagvendte Selv-Bevidsthed, thi kan den slippe ud med Livet, da har den vundet *Spil*, men det er da ogsaa Alt, thi *Seier* vinder den i Evighed aldrig, saafremt ellers *Sandhed* varer evindeligt.

Egenlig lader jeg da gjerne Folkenes og de Enkeltes store Forskiellighed gaae for hvad den er, en hidtil uopløst, men derfor ingenlunde *uopløselig* Gaade, og ligesom jeg intet Øieblik tvivler paa, at jo al Menneskens Slægt boer paa Jordens Kreds af eet Blod, seer jeg ogsaa godt *hvor* Knuden giennem Historien vil løse sig, nemlig i Opløsningen af de Baand der sammenknytte Forældre og Børn, thi Baandene kan man see, men løse dem kan jeg ikke, og gjorde det vel ikke heller, om jeg end kunde, thi det er Slægtens ømme Stæd, hvis Undersøgelse den vel neppe overlevede, og skiøndt den er hardtad forældet, er den dog endnu ikke udlevet. Her er det nok at bemærke, at endnu fandt man intet Folk, der var blottet for Villie og Samvittighed, saalidt som noget, hvis Villie var reen og kraftig, og hvis Samvittighed vidnede med dem, at de vare i kiærligt Samfund med Sandhed, og det er Beviis nok for, at de alle høre til den i Aand opreiste, men i Synd nedfaldne Menneske-Slægt, og det Samme stadfæstes overalt hvor Evangeliet forkyndes. Med Hensyn paa Christne, vil jeg end bemærke, at ligesom Ordet forvisser os om Slægtens Eenhed og fortløbende Sammenhæng, saaledes vil de og kunne forstaae, at de Folkefærd, der paa en dunkel Villie og en sløv Samvittighed nær, have forloret alle Aande-Livets Spor, kan med deres 180sandselige Sprog og Begreb, der mere dyrisk forplanter end udvikler sig, ei være bekvemme til at annamme det eneste Opreisnings-Middel: *Ordet*, førend det er saaledes sammensmeltet med de mere aandige Folks Væsen, at det kan afbildes i et sandseligt Sprog og fattes af et sandseligt Begreb, uden at tabe Sandhed og Kraft, en Tid, der øiensynlig nærmer sig med stærke Skridt, forudsat, at vi ere *Christne*. Dog, jeg seer *Slangen*, og kiender Folkene som gjerne vil indpræke baade Wilde og Tamme en sandseliggjort Christendom, som et Natur-Evangelium, og for ei, af en Feiltagelse, at regnes til det smukke Selskab, maa jeg lægge til, at min Mening er, naar *Villie* og *Samvittighed*, to Begreber af aandig Herkomst, men uadskillelig forenede med den sandselige Selv-Bevidsthed, blive os aldeles klare, da kan vi henføre al Sandhed til dem, som Kraft til Virkning, og ere da skikkede til at omvende selv de koldeste og dummeste Hedninger, naar de vil lade sig omvende, og dette er en Deel af hiin Christendommens reen practiske Tendents, hvoraf man har brystet sig saa meget, begrebet saa lidt, og viist endnu mindre. Videre vil jeg ikke her udføre dette, men da Villiens og Samvittighedens Uadskillelighed fra Selv-Bevidstheden er en saa saare vigtig Sag, og jeg kan fremstille den noget tydeligere end hist foran, vil jeg gribe Leiligheden til at bemærke, at den sandselige Selv-Bevidsthed, som er den umiddelbar *indlysende* Grund-Sandhed i Mennesket, maa betragtes som en Forklaring af den dunkle Grund-Villie der behersker Dyret, og denne Villie er igjen en Virkning af den Grund-Kraft der ved den levende Sandheds Ord sattes i Virksomhed. Hiin Grund-Sandhed maatte altsaa indeholde den Grund-Villie til sandselig Selvtændighed (Individualitet) der oprindeligt er Sandheds Villie, og denne maatte nødvendig træde i en saa inderlig Forening med den Villie Sandheds Aand umiddelbar virkede i Mennesket, at Forpligtelsen til at være saavel aandig som legemlig i Sandhed, kunde i Selv-Bevidstheden aldrig glemmes, ja, saalænge Sjælen i Grund-Villien ei gjorde Oprør, kunde Villien at være i Sandhed ei aldeles forsvinde, thi den forsvinder kun, naar Villien at være i Løgnen optages i Selv-Bevidstheden, og da er Mennesket uigienkaldelig forloren. Saalænge derfor denne Død-Synd ei er begaaet, saalænge Sjælen ei forsætlig har fornægtet Sandhed, da findes endnu i dens Inderste Spor af Villien at være i Sandhed, om end Løgnens Villie behersker Mennesket, og Samvittigheden som er Vidnesbyrdet om Skyldigheden, forsvinder naturligviis aldrig. Hos ethvert Menneske vil vi derfor finde Følelse af, at *Sandhed, Villie og Samvittighed* skal høre sammen og være Eet, og har han i Grunden Villie til Sandheden, og vi Klarhed, da kan vi gjøre ham hine Begreber aldeles indlysende, og derpaa bygge den hele Christendom. Hvorvidt der i Øvrigt gives Folkefærd, der som hine i Christi og Apostlenes Dage maa see Tegn og underlige Gierninger, før de kan vaagne og oplade Øret, skal jeg lade være usagt, men ved at betragte de nyere Tidens Missjoner, især den grønlandske i Egedes Dage, skulde man snart troe, hvad der i ingen Henseende er urimeligt. At det i det mindste kun nytter lidt at sende Bibler til dem, der hverken kan læse eller forstaae dem, indsees let.

Efter denne Udskeielse, som de Læsere, der ikke lide den, kan springe over, vende vi os til de Spor af Aanden, der findes hos visse Folkefærd og Enkelte i dem, og som vi i alle Henseender maae kalde de *historiske*. De kan udentviivl udtrykkes i de tre Ord: Poesie, Konst og Videnskabelighed, og ere ligesaa mange Indtryk i de menneskelige Grund-Egenskaber: Indbildnings-Kraft, Følelse og Forstand, dog kan vi ogsaa adskille Sprog, Stat og Bogvæsen, der udgiøre tilsvarende, men mere for dem alle fælleds Former og Redskaber. En vid 183Mark for Betragtninger, som det kun er alt for meget Skik løseligt at overfare, aabner sig her, og ret længe kan vi dog nu ikke dennesinde fortsætte en Vandring, der alt længe, hvordan det saa end gik Læseren, er gaaet mig over Kræfterne, saa jeg kunde have Lyst til, som Jean Paul i Levana, at tage mig et Kapitel til Pusterum, ja her, paa Grændserne af Poesiens Enemærker, hvor der for nærværende Tid er en styg Blæst, er det dobbelt fristende, men jeg seer paa Time-Glasset, det gaaer ingenlunde an, og jeg vil da see at fatte mig kort om Ting, der vel blive de første jeg afhandler særskilt; skulde det knibe, tillader vel Læseren mig at puste i Forbigaaende.

Hine aandige Spor, sagde jeg, forudsætte et *Indtryk*, og det er unægteligt, naar Mennesket hverken er af eller i sig selv, naar det er en Skabning, thi da forudsætter al Virksomhed i ham og alt Værk af ham en Virkning paa hans Bestand-Dele, al aandig Virksomhed og alt aandigt Værk, en Virkning af Aanden paa

Legemet og Bevidstheden; den sandselige Virksomhed forudsætter et sandseligt, den aandige et aandigt Indtryk, og hos Mennesket forudsættes kun en Bekvemhed til at tage imod Indtryk, der igien hverken kan være af eller i sig selv, men forudsætter en Beredelse af det der vil 184giøre Indtryk; med andre, unægtelige Ord: for at være Noget i sig selv, maae man være sig selv bevidst fra Evighed af, thi bliver man først i Tiden sig selv bevidst, da er man intet i sig selv, men kun noget som et Billede den evige Selv-Bevidsthed har skabt af sig selv. Heraf følger at den menneskelige Grund-Virksomhed er passiv, er en Modtagelse af Indtryk, som kaldes *Fornemmelse*. En saadan Fornemmelse begynder det sandselige Liv, og udvikler sig, som foran meldt, giennem Sandsningen til bestemt vilkaarlig Følelse og Befølelse, hvorpaa hvad der hører til Legemet, virkelig forenes dermed. Ligeledes med det aandige Liv, hin Grund-Fornemmelse af Aanden, der falder sammen med Selv-Bevidstheden, er Villie og Samvittighed, som svare til *Hørelsen* der vækker, Anelsen svarer til Aande-Drættet, Lugtens Grund-Virksomhed, Syn og Følelse til hvad vi og sandselig kalde saa, Begreb til Omspænding, Smag til Smag, Forening til Æden og Drikken, Enighed til det hele Legeme. Her maa det vel blive os klarere hvad der forstaaes ved den historiske Udvikling i Mennesket, som er Sjælens Udvikling til aandig Bevidsthed om sig selv i Sandhed, og Legemets skridtwise Optagelse deri, det Sandseliges gradvise Forklaring i Sandhed, som dens Billede, som *den sande Skjønhed*. 185Vi kan vel ikke her begribe, hvorfor der skulde, sandselig, være mere end eet Menneske til, begribe hvorfor det ikke var godt at Mennesket blev alene, men føle kan vi det i Kiærlighed, og begribe kan vi, at naar den Udvikling, der sandselig finder Sted hos hver Enkelt, skal aandig gaae for sig i en Række af Slægter, da maae de have inderlig Sammenhæng med hverandre, aandig udgiøre eet Menneske, saa at der i Begyndelsen staaer en Menneske-Fader, af hvem de alle udspringe, og i Slutningen en Menneske-Søn, i hvem de alle med Faderen ere forklarede, saaledes dog, at de ikke forklares i sig selv, men i Sandhed, thi Mennesket er af den evige, levende Sandhed, og hvad der er af noget andet, kan ikke forklares i sig selv, men kun *deri*, *hvoraf* det er. Det maae altsaa være mueligt, at en følgende Slægt kan aandig optage den forrige i sig og udvikle en ny, Noget, der slet ikke vilde være os sælsomt, dersom Menneske-Slægten forplantede sig med samme Bevidsthed, som man f. Ex. skriver en Bog, thi der kan ingen Tvivl være om at Mennesket ønsker at kunne forplante alle sine Fortrin paa sine Børn, og vi indsee da let, at Tingen i sig selv ikke er umuelig, det er os kun ubegribeligt, at den kan skee uden vort Vidende, ligesom det nødvendig er os ubegribeligt, at vi ere blevne til, uden at vide 186det. Derimod kan vi godt begribe, at det vilde være Galskab at nægte sin Tilværelse, fordi man ikke begriber dens Begyndelse, ja vi kan indsee, at for at kunne begribe den, maatte vi alt været til, og altsaa aldrig være blevet, men evig have været til; ligeledes maatte Mennesket, for *selvbevidst at forplante sin Selv-Bevidsthed* fuldelig begribe denne, og altsaa enten selv være den evige Sandhed, eller være sig selv klart bevidst i ham, være aldeles eet med ham, men gaaer der nu i Historien Syn for Sagn om den aandige Udvikling, ligesom i vor Tilværelse om vor Tilblivelse, da ere begge Ting lige unægtelige. Tingen er kun den, at, for at være ligesaa vis paa hiin Udvikling, som paa sin Tilværelse, maa den være indtraadt i vor Selv-Bevidsthed, eller med andre Ord, vi maae kunne begribe, at vi umuelig kunde være, hvad vi ere os bevidste at være, dersom ikke en saadan Udvikling havde fundet Sted, vi maa være os selv aandig bevidste som Børn af vore For-Ældre, de forrige Slægter.

Dog, ogsaa her maa jeg afbryde mig selv, om vi skulde paa nogen Maade blive færdige, og jeg kan gjøre det uden Skade, da de forrige Afhandlinger have beskiæftiget sig med at vise, hvor unægtelig den historiske Udvikling er, og den aabenbare Nødven187dighed, at man ogsaa i Aandens Rige maa drage Aande før man kan see, og at det kun er *Syn* som giennem *Følelsen* kan udvikles til klare *Begreber*, der igien først danne den *sande Smag*, som tvinger til Forening med Sandhed. Giemmende altsaa hvad her mere kunde have at sige, vil vi, saa hurtig og klart som mueligt, betragte det aandige *Syn*, dets Indtryk i *Følelsen* og Udvikling i *Begrebet*, som Grunden til Poesie, Kunst og Videnskabelighed.

Øiet er Synets Redskab, og maae betragtes som et Speil, hvori Skikkelserne i en vis Afstand afbildes ved Lysets Hjælp, og Sjælens Evne til at annamme disse Billeder, kalde vi Synet, Evnen derimod til at samle og gienkalde dem, og danne lignende efter Indtryk giennem de andre Sandser, kalde vi *Indbildnings-Kraft*, thi Sands er vores Udtryk for det Lidende og Kraft for det Virksomme i Mennesket, saaledes at denne altid forudsætter hiin. Den sandselige Indbildnings-Kraft foreholder os Tingene i deres sandselige Skikkelse og øvrige Forhold, saavidt vi kiende disse, men har Aanden gjort Indtryk paa den, da see vi Tingene i et nyt Lys, see dem meer eller mindre klart og grandgivelige i deres aandige Forhold, og da er det egenlig først Evnen fortjener Navn af *Kraft*, thi naar 188vi vil tale bestemt, maae vi kun kalde det aandig Virkende Kraft, det sandselig Virksomme derimod *Styrke*. Da vi imidlertid ingen skarp Grændselinie kan drage i Virksomheden, og det ikke nytter med Magt at ville forandre Talebrugen, vil vi beholde det giængse Udtryk, og kalde alt det Indbildnings-Kraft, som skaber vore Forestillinger, adskillende kun, saa godt vi kan, sandselig og aandig. Vi indsee nu let, at vore sidste ægte sandselige Forestillinger ere Lyset, Luften og Lyden, og at Overgangen skeer i os *selv* giennem blandede Forestillinger af sandselig Oprindelse, men med aandigt Præg, hvilket røber sig derved, at de kun have en billedlig Skikkelse, vise sig under Billede af de sandselig tilsvarende Ting. Os selv : vor Sjæl kan vi saaledes ikke forestille os uden under Billedet af vort Legeme, som vort Legems *Grund-Billede* (Idee), vore Sandser kan vi kun forestille os under Billedet af deres Redskaber, Livet under Billede af Luften, Ordet under Billede af Lyden. Her see vi grandt, hvor bagvendt det er at ivre mod billedlige Forestillinger om Gud, som ere de eneste vi kan have, og som ligge saa dybt i os, at vi paa vor høieste Punkt og i vor dybeste Betydning, netop ere en billedlig Forestilling af Gud, et Værk af den guddommelige *Poesie*, *Guds aandige Skab189ning*, saa det netop er vort Kald og vor Pligt at søge Guds

Billede i os, see i os selv en levende, billedlig Forestilling af Gud, og dette Syn er den eneste sande Menneske-Poesie. At udbrede os herover, vil vi opsætte til en egen Betragtning, men her dog for Tydeligheds Skyld bemærke, at hine blendede Forestillinger, Synet af vort Inderste under sandselige Billeder, er Poesiens Grundlag, og danner Billed-Rækken, men Poesien selv er Synet af de sandselige Ting som Skabninger af Aanden, og Synet af vort eget Inderste som et Billede af den evige Sandhed, hvor det Sandselige finder sin Betydning og Forklaring, Syn af Legem, Sjæl og Aand i Samfund, Syn af det Tilværende som Aandens Værk, og af det som skeer, i aandig Følge, som Aandens Gierning. At nu ogsaa dette Syn kan forvirres, ja maa det, naar Løgnens Aand faaer Indpas i Mennesket, saa der ligesaavel, under den Betingelse, kan gives en falsk, som en sand Poesie, ja at ingen Poesie kan være aldeles sand, med mindre Sjælen er i uforstyrret Samfund med Gud og Sandhed, det er aabenbart, og saavel Historie som daglig Erfaring bekræfter da ogsaa fra denne Side Menneskets unægtelige Fald.

Hænderne ere vore Redskaber for Følelsens Sands, og naar vi see noget som forlyster Øiet, da 190 gribe vi gjerne derefter, for, efter Omstændighederne, at forbinde eller forene det med os. Denne Forlystelse ved en anden Ting, der altid er en, om end tit betinget, Lyst til et nærmere Forhold, kalde vi med et billedligt Ord *Tilbøielighed*, og Grebet derefter, som *naturlig vil følge* indvortes, om det end udvortes undlades, kalde vi *Begjærlighed*, og begge Dele ere Yttringer af Følelsens Sands, det er Sjælens Følelse af en vis Sammenhæng mellem det Udvortes og Noget af Sit, som yttres sig deri. Hvad der nu gjælder om de umiddelbare Forestillinger giennem Øiet, gjælder ligeledes om de middelbare, Indbildnings-Kraften skaber efter andre Indtryk, og de Forestillinger som Sjælen forlystes ved og griber efter, siges den at lægge paa Hierte og elske, det vil sige: indprænte i sig, og forbinde med sig. Vi indsee imidlertid let, at de sandselige Forestillinger kan den kun forbinde med Forestillingen om sit Legeme, og den første Forestilling den kan forbinde med sig selv er Forestillingen om sig selv, og da *Kiærlighed* er vort Udtryk for en aandig Forbindelse som er en *Forening*, burde vi egentlig ikke bruge Ordet om vor *Tilbøielighed* til sandselige Ting, men Blandingen lader sig nu engang ikke ophæve, og det er kun, som man aldrig maa glemme, til Forvirring, ved slige 191 Leiligheder at modsige Talebrugen. Det første Spor af aandig Følelse hos Sjælen er da dens *Selv-Følelse*, som vi ikke kan kalde *Kiærlighed* til dens Forestilling om sig selv, thi da den om sig selv kun har en billedlig Forestilling, bliver dens *Kiærlighed* til Samme kun *Kiærlighed* til Legemet, og at Sjælen dog virkelig har en Følelse for sig selv som noget Forskielligt fra Legemet, det viser al Tragten efter Noget paa Legemets Bekostning. *Selv-Følelsen* maa altsaa ligge dybere end alle de Forestillinger Sjælen er sig bevidst, og være det der giver Forestillingerne om vort Inderste deres aandige Præg, og naar vi nu betænke os, vil vi ogsaa finde, at *Selv-Følelsen* nødvendig maa være den aandige Grund-Følelse, der gjør os til Mennesker, sætter os i Stand til at fatte aandige Forestillinger under sandselige Billeder, og elske : i Hjertet forene dem selv med os. I denne Følelse, som er Fornemmelse af vort Liv i en høiere Orden, af vort Forhold til den evige, levende Sandhed, der har Villie og Samvittighed deres Grund, thi de ere oprindelig og i Grunden kun en Fast-Sættelse i den sande *Selv-Følelse*, og det derved opstaaende Samfund mellem Sjælen og Sandheden i Aanden. Heraf følger, at vor *Selv-Følelse* skulde være uadskillelig forenet med *Sandheds-Kiærlighed*, 192 *Kiærlighed* til Aandens Forestilling af den evige, levende Sandhed, som netop var hvad der oplivede Sjælen til at føle sig selv, gjorde den til noget Føleligt, til et Billede af Guds evige *Selv-Bevidsthed* : Sandheden. Denne *Sandheds-Kiærlighed* skulde være Sjælens Villie, og avle en Forestilling af Sandhed som Faderen, der vilde aabenbare sig i Mennesket ved i ham at udvikle og forklare sit Billede. At det nu ikke har sig saaledes med Mennesket, veed vi, og hvad der kun skulde være Billedet hvorunder han forestillede sig sin sande Fader, er blevet den sidste Gienstand for den naturlige Følelse, thi det er vore *Forældre*. At imidlertid *Kiærlighed* til *Forældre* er en aandig Følelse, see vi deraf at den findes ikke hos Dyrene, og i mindre Grad jo mindre aandige Folkene ere, men om den har nogen Dybde, det viser sig deri, om den vedvarer efter *Forældrenes Død* og udstrækker sig til alle *For-Fædrene*, thi da er den i Sandhed aandig, rækker igiennem *Fædrene* til Sandhed selv, som den sande *Stam-Fader*, og er altsaa et *Minde* af Sandhed. I nøieste Sammenhæng med denne Følelse staaer *Kiærlighed* til sine Børn, men vi see let, at denne i sig selv er mere sandselig og mere uadskillelig fra *Selv-Følelsen*, og om den er aandig, viser sig bedst i den ægteskabelige *Kiærlighed*, 193 thi er den aandig, da elske Ægte-Folk deres Børn i *hinanden*, førend de sees, og *hinanden* i Børnene, selv om disse ere døde. Hvorsomhelst denne aandige Følelse i op og ned-stigende Linie findes, der er en indvortes Sands eller Favn for aandige Forestillinger, som vi egentlig kalde *Hjertet*, og sige derfor, at hvo som mangler en saadan Følelse, har intet Hjerte, er hjerteløs. At nu imidlertid *Hjertet*, det aabne, ømme Hjerte : den udvidede, omfattende *Selv-Følelse*, ogsaa kan være fordærvet, befængt med Løgn, og dog paa en Maade være aandig, følger ligefrem deraf, at der ogsaa gives falske aandige Forestillinger, men det blev da et Djævl-Hjerte, og vi finde derfor som oftest, at hvor Følelsen ikke er sand historisk, er den næsten blot sandselig, saa at dens høieste Punkt er en *Æres-Følelse* som man vel maa kalde en Anelse af aandig *Selv-Følelse*. Vi see da nu, at aandig *Kiærlighed* er en poetisk Følelse, der gaaer dybere end vi kan forestille os, ene derigiennem kan der aandes Liv i vore Forestillinger, den er et Favntag af guddommelige Forestillinger, som vækker Anelsen om Gud og det evige Liv, thi den er et Billede af Livets guddommelige Kilde, af Gud som er *Kiærlighed*, den er i os det aandige Livs Moder, lige 194 som Fornemmelsen er det sandseliges. Men, ogsaa her maae vi sige: at elske og elske er to, vi kan elske det evige Liv blot i Forestillingen, og det er en tvungen Sag, naar vi føle den vidunderlige Kraft, der bevæger vort Inderste, og omstraalet os med et Lys der udbreder Himmel-Glands saavidt vi øine, trykker Evighedens aandige Seigl paa vore Forestillinger, saa Støvet vorder selv til Lys og svinger sig paa lette Vinger over Tid og Rum, saa alle Forestillinger sammensmelte i det evige Livs salige Anelse. Men, hvad siger alt dette? Store, for os uudsigelige Ting, dersom vi elske *det evige Liv i Sandhed*,

dersom Anelsen deraf og de af samme oprundne aandige, billedlige Forestillinger ere os dyrebare nok, til derover at fornægte os selv, og underordne al sandselig Lyst; Intet derimod, intet uden aandig Vellyst, dersom vi indbilde os at vi ere vore egne Herrer, eller endog kun *egenmægtig* tillade os sandselig Nydelse. Ogsaa her maae vi føle vort Fald, at udvikle, hvorledes det er gaaet med den poetiske Følelse, hører til en egen Afhandling, og her vil vi kun bemærke, at hvad der formedelst Mindet og Troen blev mueligt, er skeet, saa enkelte Mennesker og Folkefærd have annammet aandige Forestillinger og stræbt at indprænte dem i sig med 195 Sandheds-Kiærlighed, og derved blev Videnskabelighed muelig.

At *fatte* og *begribe*, er, naar vi tale strængt, ingenlunde eet og det samme, thi ligesom vi udvortes kan fatte : faae fat paa meget, som vi knap kan oversee, mindre favne og endnu mindre med Haanden omspænde, saaledes gaaer det ogsaa indvortes, hvad vi see udgjør et Heelt hvoraf vi begribe en Deel, var den og nok saa liden, det siges vi at have fattet, hvad der falder os paa Hjerte, det have vi følt i sin Heelhed, men kun hvad der klart er indtraadt i vor Selv-Bevidsthed have vi begrebet. Da vi nu ligesaa lidt indvortes som udvortes kan favne videre end vi selv ere, skiøndt vi godt kan fatte noget der strækker sig langt videre, endog hvad der er uoverseeligt for os, saa følger heraf at vi vel kan fatte det evige Liv, naar vi føle dets Virkning, men ingenlunde rumme eller begribe det, aldenstund vi ei ere det, men kun dets timelige Billede. Her komme vi da tilbage til hvad vi begyndte med, at Mennesket ikke kan begribe noget Større end sig selv, hvilket er aabenbart, naar han, som er unægteligt, skal kunne rumme alle sine Begreber i sin Selv-Bevidsthed. Menneskets høieste Begreb er altsaa, ligesom hans høieste Forestilling, billedlig, og en Udvikling af den, det er Begrebet om sig selv som det 196 timelige Billede af den evige Sandhed, eller med andre Ord: Begrebet om sig selv, som skabt i Guds Billede efter hans Lignelse, thi Gud er Kiærlighed, og Sandhed er hans evige Billede, der ene begriber ham og begribes af ham, som Christen-Dommen har lært os, og som nu ei godt lader sig modsige.

At begribe noget i sandselig Forstand, er soleklart at indsee dets legemlige Sammenhæng, dets Forhold til vort Legeme, og aandig at begribe noget er, ligeledes soleklart, at indsee dets Forhold til vor Sjæl, dets Forbindelse med os som Sandheds Billede. Er det nu vist, at vi ikke kan begribe vort Legeme uden i vor Sjæl, saa er det og ligefrem at vi ingen Ting kan begribe i sin legemlige Sammenhæng før vi har begrebet den i sin aandige; thi ingen Skabning kan begribes i sig selv, men kun i noget Høiere, og hvad vi skulde siges at have begrebet i sandselig Forstand, maatte vi finde forklaret som vort Legeme, og kun i vor Selv-Bevidsthed kan vort Legeme forklares. Heraf er det da aabenbart, hvor bagvendt man gik til Værks, naar man først vilde begribe de udvortes Ting og siden de indvortes, først de fjernere og siden de nærmere, først de dunklere og siden de klarere. Intet er os saa klart som vor Selv-Bevidsthed, og kan vi ikke begribe den, bare vi os nok for at begribe noget Andet, først 197 den, saa vore, det vil sige, Menneskets Forestillinger og Følelser i Historien, saa vort Legeme, og derpaa de udvortes Ting, det er Gangen; hvorvidt vi kan overkomme den, bliver et Spørgsmaal, men at vi ved at lade den fare, give Afkald paa alle sande Begreber om os selv og Verden, det er aabenbart. At nu ogsaa de udmærkede Hoveder til alle Tider have følt dette, skal andensteds vises, men her skal det anmærkes, at deraf paa ingen Maade flyder at Indsamling af Kundskaber, samt deres Ordning, Rensning og Drøftning skulde være overflødige, thi saaledes som Mennesket er, forudsættes de netop tildeels, førend han kan begribe noget, og dette hele Arbeide, forsaavidt det opstaaer af Attraa efter at kiende Tingene i deres virkelige Beskaffenhed, kalde vi Videnskabelighed. Med Indbildnings-Kraften og Følelsen kan vi paa eengang omfatte Alt hvad der indeholdes i os baade skjult og aabenbart, ligesom vi kan see vort hele Billede og beføle vor hele Overflade, men med Forstanden kan vi ligesaa lidt begribe Alt paa eengang, som vi kan rumme os selv i vor Haand, undtagen i et Billede, og da det nu her ikke blot giælder om at rumme, men at giennemskue, see vi let, at Alt maae smaalig adskilles, før vi kan komme til at begribe det, men vel er det at mærke, at have vi ikke først begrebet det Hele i et 198 Billede, da lade vi vel være at begribe de enkelte Stykker, der kun kan begribes i deres Sammenhæng. At haabe Andet, vilde være ligesaa daarligt, som at ville begribe de enkelte Stykker af et Uhr, uden at have noget Begreb om det Hele, eller at ville føle sig for med en Haand, der ei kunde føle sig selv.

Her staae vi da paa Vidskabs Vei, Gienstandene vi ønske at kiende ere os utallige, men kan dog henføres til tvende store Afdelinger: Historien og Naturen, den aandige og den sandselige Verden, til denne høre vi med vort Legeme, men hiin tilhøre vi, Legemet opstaaer og opløses, men Sjælen, det føle vi, kan ikke opløses, den hører til Aandernes Verden, og den udgjør os Selv. Var det nu saa, at vi først skulde kiende Alt, før vi kunde lære at kiende vor Sjæl, og var det endog mueligt, som vi have seet det ikke er, at gaae denne Vei, saa er det dog klart, at alle de forbigangne Slægter vare udgangne af Verden, uden at kiende sig selv, at vi maatte følge dem ligesaa vankundige, og de følgende Slægter os, thi var det endogsaa muligt at maale Afgrunden og beføle Stjernerne, saa er det dog aabenbart, at selv i Legemets Verden finder en Udvikling Sted, og paa sit eget Støv, ja paa hin Side Tid og Rum maatte det Menneske staae der endelig skulle stykkeviis have lært at kiende Alt, og 199 derved udfundet sin Plads. Paa den anden Side, da om det end ikke var vist, at vi ved at kiende os selv ledtes til at kiende det Øvrige, saa var det ligevist, at vi selv ere den vigtigste Gienstand for vor Kundskab, og der burde da i ingen Henseende være noget Spørgsmaal om, hvorhen vi først skulde vende os. Til Historien altsaa, hvorigennem vi ere udviklede, maae vi hentye, og see om vi der kan lære at forstaae os selv. Men, de ere døde, de forrige Slægter, og have, som det synes, taget det der udviklede os, med sig, om ikke i Graven, saa dog til det vidunderlige, ubekjendte Land, hvortil Sjælene vandre, og sees ei mere. Her er det, vi føle Værdien af de Mindes-Mærker som ere os efterladte, af

de Forestillinger, Følelser og Begreber, der have afpræget sig saa, at de kan vandre som Bud mellem Slægt og Slægt i adskillige Tider. Vende vi nu Øiet til Historien, da see vi let, at den har tvende Sider at betragtes fra: en sandselig, forsaavidt den fremstiller en *Mængde* Tildragelser i Tiden og Rummet, og en aandig, forsaavidt den forudsætter noget Aandigt: en Selv-Bevidsthed som deres Kilde, saa der maa være *Eenhed* i Mangfoldigheden, og *Udvikling i Følgen*. Begge disse Syns-Punkter forenes i Betragtningen af Mennesket, som den *historiske* Selv-Bevidsthed, og det handlende 200Redskab, og Historiens Indhold bliver da en sammenhængende *Række* af Yttringer, hvorigiennem Menneske-Sjælen udvikles til Selv-Bevidsthed og stræber at indlemme Legemet deri. Den første Deel maa altsaa vorde en practisk Psychologie, afbilde Sjælen i sine Yttringer, i sin Indpræntning af det Aandige i det Sandselige; den anden Deel maa vorde en experimental Physiologie, som afbilder Virkningen af hine Yttringer: det Sandseliges Forklaring i Aanden, og det Hele er da en empirisk *Æstetik*, og afbilder Foreningen af Sandhed og Skiønhed i Mennesket; den første Tid kaldes med rette *poetisk* ɔ: *skaberisk*, thi da skaber og danner Sandheden det Skiønne til sit udtrykte Billede, og dette aandig besjælede Billede (Mennesket) bliver sig bevidst som saadant, ved at efterligne Skabelsen, ved at afbilde sig i det Udvortes, den anden Tid maa vel kaldes filosofisk, thi da besinder Mennesket sig paa sig selv og sit Dagværk, finder sig i Sandheden, og alle sine Billeder i sig; den hele Tid maa kaldes historisk, thi den staaer egenlig som et Spørgsmaal om, hvorvidt og hvorledes Sjæl og Legeme, Sandhed og Skiønhed, høre sammen, og ved at besvare dette Spørgsmaal bliver den *kosmo-logisk* ɔ: oplyser Verdens Vilkaar, og, *lignelseviis* Theo-Logisk, da det forklarede 201*Menneske billedlig viser*, hvad *Gud virkelig* maa være. At nu Historien, ved første Øiekast, ei synes at svare til denne vel store, men dog billige Forventning, ja, fra Sandheds Side *ueftergivelige* Fordring, er vist nok ilde, da det beviser, at der maa være kommet Snavs i *Øiet* og *Løgn* i Verden, thi, hvis ikke, da vilde vi ei, som Narre der see halvgjort Arbeide, knurre over at det Halve er ikke det Hele, og det Halve vilde vi see som en skøn Udvikling der udtrykte idel Sandhed, med andre Ord: det beviser at vi, ja at Mennesket er faldet; men ligesom vi paa den ene Side kan begribe, at Gud var ikke Gud, dersom hans Skabning kunde indskrænke Ham, ved sit Fald forstyrre hans Plan, saaledes er det paa den anden Side vist, at er Mennesket kommet saavidt, at han kan see sig selv i sit rette Lys, da maa Historien ogsaa vise at det er skeet som vi nævnede, at den første Deel virkelig er fuldbragt, men vist nok maa det være skeet paa en *forunderlig, overnaturlig* Maade, thi ved, som vi selv gjøre, og som vi see af Historien, at ogsaa de forrige Slægter have gjort, at sammenblande eller *forvexle* Sandhed og Løgn med hinanden, lærer man vist ikke at skille dem ad, eller at *fatte* sig i Sandhed. For den som vil høre og bruge Fornuften, kan 202det da bevises, at der maa i Tidens Løb være skeet en overnaturlig Aabenbaring af Sandhed, en anden nemlig, end den som skedte, da Sandhed skabte Mennesket til sit Billede, og at det maa være denne Aabenbaring, der formedelst Troen har ledt Mennesket til Sandhed. Hvad der altsaa har været en saadan Gienstand for Troe, har historisk beviist sig at være en Aabenbaring af Sandhed, og maatte ene derfor, saavidt det ikke begribes, fremdeles troes af alle dem, der elske Sandhed, og ønske, at Mennesket maa komme til Sandheds Erkiendelse, og dette er i Korthed det store, *uigiendrivelige* historiske Beviis paa Christendommens Sandhed, som, naar det kunde gøres indlysende for alle, vilde være unægteligt, som det virkelig er for ethvert tænkende Hoved med almindelig historisk Kundskab. Derfor kan det heller aldrig feile, at Christen-Dommen vil inden kort Tid mellem alle Boglærde erklæres for unægtelig Sandhed, for den eneste sikke og *troværdige* Veiledning til sand Vidskab, men narret er den, som anseer en saadan Indsigt for en saliggjørende Troe, den hjælper *Mennesket i de Troende* til at naae sit Maal, men den giver ingen levende Troe, den fører altsaa ikke til det evige Liv, men vækker kun Attraa derefter, ved at pege paa dets Billede, viser kun Troens Herlighed ved at 203aabenbare dens Kraft for *Øiet*. Den levende Tro derimod er Sandheds kiærlige, kraftige *Virkning* i Hjertet, og maa være ligesaa overnaturlig som Sandheds Kiøds-Paatagelse i Tidens Fylde, ja er jo netop en Tilegnelse af ham, *som han kom*, og Betingelsen herfor er en *moralsk* Følelse af Faldet og Trangen til Opreisning, det er en *Samvittigheds-Sag*, thi det giælder *Villien*, for hvilken Sandt og Falsk er Godt og Ondt. Hertil maae vi stedse komme tilbage, naar vi have ægte Sandheds og Menneske-Kiærlighed, thi Kiærlighed er, som sagt, Villiens Liv, og Begrebet er, *adskilt* derfra, afmægtigt, tomt og dødt i en livløs Skygge.

Paa denne Punkt maa vi da antage, som en afgjort Sag, at Christendommen er *aldeles* sand, og naar vi nu, i dens Lys, betragte Historien, da finde vi, før Christus, kiendelige Spor af den Vei der var Mennesket betegnet, men lutter vildfarende Vandringmænd, deels blinde og forvirrede, og deels forvendte, en særskilt Række undtagen, der vandrede i Sandheds Ledebaand, og trøstede sig i Dunkelheden med forjættende Glimt af Glandsen i det Fjerne, og i denne Række var det Sandheden i Tidens Fylde legemlig nedsteeg og tændte et Lys i Mørket, der kastede sit Skin tilbage mod Verdens 204Begyndelse, og udskiød sine Straaler til dens Ende. Vi see saaledes, og blandt Hedningerne, de aandige Syners Tid med sit Billed-Sprog, men Synerne ere forvirrede og tit aldeles falske, Billederne ere forvexlede og tit forkeerte; vi see Grundsproget istedenfor at udvikles, at sprænges mod alle Verdens Hjørner. Vi see Følelsens Tid med sine Kæmpe-Bedrifter, med Attraaen efter at forene Syn med Sang og Sprog i Verset, at tilegne sig i Mindet de forrige Slægter og bevare det i Skrift til Efterslægten, at afbilde det Over-Sandselige i Malm og Sten, i Been og Farver, kort, Spor af den hele Aands-Indpræntning i det Sandselige, som hører til Menneskets Middel-Alder; men Sproget kan ikke favne Synet, eller smelte i Sangen, Bedriften er blodig, Krøniken kold og usikker, Afbildningen Afguds-Tjeneste. Vi see endelig en Begrebernes Tid, da Sjælen stræber at indsamle og forklare alle sine Billeder, og forkaster Alt hvad Fornuften ei kan *finde sig i*, hvad den ei kan forene med sin Bevidsthed, men denne Bevidsthed er næsten blot legemlig, Fornuften sandselig, det Aandige forkastes, det Sandselige forgudes, og Menneskets Maal synes aldeles forfeilet. Kun hist i en Vraa, hvor Sandhed har

forbilledlig opslaget sit Paulun blandt Menneskens Børn, kun der blive 205 Synerne i Sandhed, kun der følges de i Historien og indpræntes i Hjertet, kun der sammensmelter Syn med Sang i Sprog til en Psalme, kun der udvikles Sjælen til aandig Bevidsthed, og der aabenbares den forklaret i Sandhed, men, som vi kan tænke, skeer det Altsammen paa forunderlig og overnaturlig Maade, saa det er kun i en aandig Lignelse Slægten derigiennem naaer sit Maal, naaer det i Tidens Fylde, just da alt Haab synes forsvundet, da Aanden fornægtes og Legemet forgudes i Verden af den blinde, sandselige Fornuft. Christus opstod af Graven med et *forklaret, aandeligt Legeme*, medens Tiberius, som besat, lod sit forgude i Uteerlighed, og nu begyndte en ny Tid, i hvilken Hedningernes Øine skulde oplades, til at skielne *mellem Sandhed og Løgn*, og efter deres Hjertes Lyst tilegne sig, optage i deres Selv-Bevidsthed, Christus eller Tiberius, Sandhed eller Løgn. Tiderne ere henrullede under store Omskiftelser, de gamle Dage have gientaget sig under forandrede, mere aandige Skikkelser, Sandhed og Løgn have kiendelig stridt om *Ordet*, om Septeret i Aandens Rige, tit syndes Tungen udrevet af Sandheds Mund, Spiret udvristet af Hans høire Haand, men altid vendtes Bladet igien, og man saae, at Ordet kun under Kampen indprænte²⁰⁶des dybere i Kirkens Hjerter, for klarere at udbryde paa dens Tunge, at Spiret kun syndes brudt, naar det sammensvøbt skiulde sig i Haanden, for der at uddannes, og da udstrække sig i Kors som Spir og Sværd tillige, som funklende Sværd, og som blomstrende Spir, til Løgnens Skræk og de Troendes Jubel. Vi har seet i de seneste Dage Ordet, som aldrig før, lænket til Løgnens Triumph-Vogn, og dens Hjul stoltelig rulle hen over *Korset*, hen over Spirets jordiske Lignelse, men paa en Vendepunkt staae vi, Tiderne skifte, troende Øine tindre af Glæde i Glimt fra det Høie, Ordet udbryder med Kraft i Sang fra det smeltende Hjerter, som føler i Aanden, at dets Jubel-Fest er nær, Høisang ligger paa Tungen, og hvo vil forhindre den i at udbryde i hellige Toner! hvem vil i Krig sætte Giærde for den almægtige, levende Sandhed! hvem vil foragte den Røst fra Oven som raaber: slutter Fred, slutter Evigheds Forbund med mig! jeg er Sandheden, Veien og Livet! Hvem vil, og hvem tør det? Gud skee Lov! ikke jeg, Gud skee Lov! jeg tør haabe, ikke det Folk der udsprang med mig af Fædrenes, af christne, fromme, sandhedskiærlige Danne-Mænds Hjerter og Lænder!!!